

KÖZÉPES ÚJKORI
TÖRTÉNETI INTÉZET
Szeged.

L 178

K II a 66

324

B 16188

Al. 178.

Lelt. napló: a. sz.: 6051
csoport: szám.

ÉRTEKEZÉSEK

ZSVÁRI MAGYAR KIRÁLYI FERENCZ JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM
KÖZÉP- ÉS ÚJKORI TÖRTÉNELMI SZEMINÁRIUMÁBÓL.

VII. SZÁM

NÉPVÁNDORLÁSI
KÉRDÉSEK
TEKINTETTEL HAZÁNKRA

IRTA: BLÉNESSY JÁNOS

KOLOSVÁR
STIEF JENŐ ÉS TÁRSA KÖNYVSZAJTÓJA
1912

XB 146474

B 16188

15 17

V B 1488

V/3683

ÉRTEKEZÉSEK

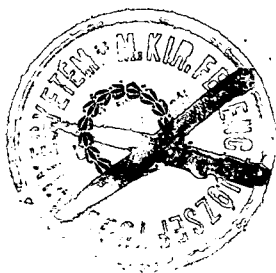
A KOLOZSVÁRI MAGYAR KIRÁLYI FÉRENCZ JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM
KÖZÉP- ÉS ÚJKORI TÖRTÉNELMI SZEMINÁRIUMÁBÓL.

VII. SZÁM

NÉPVÁNDORLÁSI KÉRDÉSEK

TEKINTETTEL HAZÁNKRA

IRTA: BLÉNESSY JÁNOS

KOLOSVÁR

STIEF JENŐ ÉS TÁRSA KÖNYVSZÁRMAZTÓJA

1912

Leit. napló: a Lsz. 6051
 Csoport: _____ szám.

B-16188

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
 Közép- és Újkori Történelmi Intézetnek Könyvtára

Leit. napló: _____ Lsz. VI
 Csoport: 1018 szám.

JATE Egyetemi Könyvtár

J910006585

TARTALOM.

	Lap
Előszó: A „népvándorlás“ szűkebb és tágabb fogalma	1— 2
Bevezetés: A népvándorlások és hazánk népessége	2— 4
I. Eurázia földrajzi viszonyai és a népvándorlások tekintettel hazánkra	4—11
1. Hazánk népességének forrása a külföld	4— 5
2. A külföldi hatás okai	5—11
a) Belső okok	6— 9
b) Külső okok	9—11
II. Népvándorlások a történelőtti időben	11— 29
1. A diluviális nép műveltsége, származása és vándorlása	11—15
A) A diluviális ember műveltsége	11—12
B) A diluviális nép származása és vándorlása	12—15
a) Vélemény az árja és atlantida származásra nézve	12—13
b) Kraniológiai alap	13—
a) Lapp, finn, baskir rokonság hívdí	13—
β) Különböző típusok megállapítása	13—14
c) Lapp, finn, eszkimó rokonság	14—
d) Eszkimó-hipotézis	14—15
e) Megállapodás. Eredmény	15—
2. A neolithoskori nép műveltsége, származása és vándorlása	15—21
A) Neolithoskori műveltség	15—16
B) A neolithoskori nép származása és vándorlása	16—21
a) A terramara típus, mint a nyugati befolyás tanúsága	16—17
b) és c) A temetkezési módok és a cseréptipológia, mint a déli hatás bizonyítékai. (Déli, nyugati és keleti bevándorlás)	17—
d) Az északi hatás hipotézise s annak bírálata	17—18
e) A nephrit- és jádeit-vésők, mint a keleti befolyás jelei	18—19
f) Hunfalvy Pál a déli és nyugati; báró Miske Kálmán a déli árja hatás híve	19—
g) Keleti árja hatás híve Hoernes Mór és Montélius	19—20
h) Pósta Béla felfogása	20—
i) Valószínű megállapítás	20—

3. A rézkori nép műveltsége, származása és vándorlása —	21—23
A) A rézkori műveltség — — — — —	21—
B) A rézkori nép származása és vándorlása — — — — —	21—23
a) A neolithos- és rézkori nép azonossága — — — — —	21—22
b) Déli-, délkeleti hatás bizonyítéka — — — — —	22—
c) A keleti hatás valószínűsége — — — — —	22—
d) Valószínűleges megállapítás — — — — —	22—23
4. A bronzkori nép műveltsége, származása és vándorlása, —	23—29
A) A bronzkori nép műveltsége — — — — —	23—25
B) A bronzkori nép származása, vándorlása — — — — —	25—29
a) A fegyverek, mint a bronzkori nagy népmozgalmak hírdetői — — — — —	25—
b) A bronzkor virágzása s a helyi ipar ellenben hosszas, uyugodt élet mellett tanuskodik — — — — —	25—
c) A bronzkor tagadói és bronzkulturának kereskedelmi úton való terjedése — — — — —	25—26
d) A bronzkulturának népvándorlás útján való terjedése —	26—
α) Hunfalvi Pál véleménye — — — — —	26—
β) Worsaae és iskolája véleménye — — — — —	26—
γ) Bataillfard és De Luias véleménye — — — — —	26—
e) A bronzkultura keletkezése — — — — —	26—27
α) Much Mátyás és Sophus Müller felfogása — — — — —	27—
β) Az ázsiai eredet bizonyítékai — — — — —	27—
f) Pósta Béla véleménye — — — — —	27—28
g) Márton Lajos véleménye — — — — —	28—
h) Tanulság — — — — —	28—29
III. A legrégebb ismert népek bevándorlása hazánk területére —	29—
1. A sigynnék eredete és bevándorlása. Bronzkori turának —	29—32
2. A déli árja trák-agathyrs népvándorlás — — — — —	32—34
3. A déli turáni (?) géta népvándorlás — — — — —	34—37
4. A déli árja paion népvándorlás — — — — —	37—38
5. A nyugati árja kelta népvándorlás — — — — —	38—43
6. A keleti turáni szármáta népvándorlás — — — — —	43—49
7. Északi árja germán népvándorlások — — — — —	49—53
8. A dák királyság megalakulása. — A halstatti és La Têne kultura és azok eredete — — — — —	53—58
9. Összefoglalás. Eredmény — — — — —	58—61

ELŐSZÓ.

A „népvándorlás“ szűkebb és tágabb fogalma.

Mindenekelőtt kijelentem, hogy a „népvándorlás“ kifejezését nem abban az értelemben használom, melyet már százados szokás szentesített. Ebben az értelemben ugyanis (középkori népvándorlások) nem szabatos a kifejezés. Hisz a történetelőtti- és az ó-korban is voltak népvándorlások. — Én jelenleg éppen ezt az *ősi népvándorlást* tárgyalom a rómaiaknak pannoniai hódításáig, tehát csaknem a szokásos értelemben vett népvándorlások kezdetéig.¹

Továbbá előre bocsájtom, hogy ezzel az ősi népvándorlással főképp hazánkra való tekintettel foglalkozom. Így sem tökéletes dolgozatom, mert *töretlen úton halad*. Ezzel a tárggyal ugyanis — tudtommal — összefüggően senki sem foglalkozott. Éppen ezért dolgozatom fő érdemét főleg abban látom, hogy sok utánjárás révén összeszedtem azokat a *véleményeket*, megállapításokat, melyeket kiválóbb tekintélyek műveikben, cikkeikben megörökítettek s

¹ Ez a dolgozat bevezetésül szolgál „Magyarország népességének kialakulása“ c. munkámhoz, melynek megírása életem egyik főcélja.

amelyek a hazánkat érintő őskori népvándorlásokra vonatkoznak.

A különböző véleményeket egymás mellé soroztattam, egymással összevetettem, mérlegeltem s igyekeztem megjelölni azt, amelyik legközelebb jár, ha nem is a bizonyossághoz, de — a valószínűséghez. Itt-ott következtetéseket is vontam le és egyéni véleményemet is kifejeztem.

BEVEZETÉS.

A népvándorlások és hazánk népessége.

A magyar történetírás egyik tudományos főfeladata az, hogy a rendelkezésére álló eszközök és adatok alapján felfedezze és megrajzolja mindazokat a népvándorlásokat, melyeknek hulláma érintette a Duna—Tisza medencéjét s ennek párkány hegységeit.

Kétségtelen ugyanis, hogy a néphullámok közül egyik sem zúdult keresztül hazánkon nyomtalanúl. Romboló és alkotó munkát végzett mindenik. *Az összes népvándorlások végeredménye hazánk mai soknyelvű és sokfajú népessége.*

He tehát meg akarjuk érteni e poliglott és poligen eredetű népvegyülék mibenlétét, — fel kell kutatnunk a legrégibb emberi nyomokat, meg kell határoznunk az őslakosság eredetét, bevándorlását s meg kell figyelnünk, hogy hazánk legrégibb népességéhez idők folytán minő népelemek járultak és milyen arányban hatottak közre hazánk mai etnikájának kialakulásában.

Ennek megvilágítására törekszem a következőkben.

Először Eurázia természeti viszonyainak, hazánk-
nak és a népvándorlásoknak egymás közt való kapcsolátát ismertetem; azután tárgyalom a történetelőtti, végül pedig az ó-kori népvándorlásokat.

A történelemelőtti népvándorlások ecsetelésénél segítségül hívjuk az archaeológiát és anthropológiát. Írott emlékekre ugyanis nem támaszkodhatunk, mert nem nyúlnak vissza az idők messzeségében addig, ameddig a régészeti leletek és telepek.

I.

Eurázia földrajzi viszonyai és a népvándorlások tekintettel hazánkra.

1. Hazánk népességének forrása a külföld.

A régészeti kutatások, észleletek alapján már világosan kiderült, hogy hazánk első lakosai a diluvialis barlanglakó emberek voltak és hogy hazánk ettől a paleolithos kortól kezdve az egymás nyomában következő népek egész sorának szolgált otthonául.

Sokáig vitatkoztak és vitatkoznak még ma is azon, hogy melyik művelődési korban jelent meg hazánkban az első ember, milyen fajú volt ő és a nyomában következő hódító népek sorozata, — de azt mindenki elismeri, hogy a Kárpátok medencéjének néptengere évezredek hosszú sora alatt Eurázia különböző részeiből ide becsörgedező erekből, csermelyekből keletkezett, nem önmagában keletkező forrásból támadt.

Még meséink, mondáink sem említenek olyan autochtonokat, milyenekről a görög-római mythologia beszél. És helyesen, mert autochtonról csak olyan helyen, területen beszélhetünk, ahol az ember tervszerű munka nélkül szerezhette meg élelmét s minden

védelmi intézkedés nélkül tarthatta fenn életét.¹ Ez a föltétel pedig nincs meg és nem is volt meg hazánkban.

Magyarország népessége, műveltsége külső hatás alatt alakult ki. Ez a hatás pedig legnagyobbbrészt a népvándorlásokban nyilvánult meg. Éppen ezért hazánk népességi, művelődési kialakulásának története szorosan összefügg az egyetemes történelemmel.

Az egyetemes történelem feladata tehát annak megállapítása, hogy Eurázia melyik részéből, minő okok következtében, mily fajú, mily számú és minő műveltségi népek vetődtek koronkint hazánk valamely területére; milyen hatást gyakoroltak környezetükre s mennyiben érezhető hatásuk a mai társadalom kialakulásában és műveltségében. Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy idővel hazánkból is kerekedtek fel néphullámok, melyeket figyelemmel kell kísérnünk.

Hazánk népességének és műveltségének *kivülről való származását* általában véve mutatja az is, hogy mikor már Ázsia egyes részein s a Földközi-tenger partjain a polgárosodás meglehetősen magas fokot ért el és világtörténelmi nevezetességű események zajlottak le, — azalatt hazánk területén csak alig-alig oszladozik a történelemelőtti kor borúja.

2. A külföldi hatás okai.

A külföldi hatás okait első sorban a *földrajzi viszonyokban* (orográfiai, hidrográfiai, meteorológiai és geológiai viszonyokban) látjuk. Minden egyes nép-

¹ J. Lippert: Kulturgeschichte der Menschheit, I. 47. l.

vándorlásra és letelepülésre nézve nem mutathatjuk ki egész határozottan azok hatását, azért egyelőre csak általánosságban szólunk. Belső és külső okokról beszélhetünk.

a) *Belső ok.* Török Aurél,¹ Hampel József² és Halavács Gyula³ még nem merték Herman Ottóval⁴ együtt határozottan hirdetni, hogy hazánkban a *diluviális, paleolithos barlanglakó ember* felütötte tanyáját, de lehetetlennek sem tartották az orográfiai, a hidrográfiai, meteorológiai, geológiai és paleozoológiai viszonyok kedvező volta következtében. Már a paleolithos korban különösen kedvező, alkalmas volt a letelepülésre az Alföld steppéje és a barlangokban gazdag vidékek nagy területe. Sőt a legújabb geológiai kutatások bizonyossága szerint még a harmadkorszak is olyan fizikai, klimatikus és telluris viszonyok közt folyt le, melyek az ember életfeltételeinek teljesen megfeleltek.⁵

A modern geológia és paleontológia már olyan adatokat juttatott felszínre, melyeknek bizonyító ereje mellett *egy elfogulatlan ember sem tagadhatja többé, hogy a diluviális ember létezett.*

A diluviális ember nyomaira akadtak Alvincen, Kolozsmonostoron, Zimonyban, a nádori-, aggteleki- és baráthegyi barlangban. Továbbá a borsodi Bükk-

¹ Török A. Der paleolithische Fund aus Miskolc und die Frage des diluv. Menschen in Ungarn.

² Hampel J. Archaeologiai Értesítő. 1894. 81. l.

³ Halavács Gy. Földtani Közlöny XXIV. 18—23. l.

⁴ Herman Ottó: Archaeologiai Értesítő. 1893. 1—25. l.

⁵ Ortvyai Tivadar: Természettudomány és őstörténelem, vagyis az ember ősiségének és származásának kérdése a mai természettudományi vizsgálatok nyomán. 1907.

hegységben, Óbessenyőn, több erdélyi barlangban; legújabban pedig Cholnoky Jenő és Roska Márton a csoklovinai Cholnoky-barlangban a középső diluviumban élő ember maradványait fedezték fel.¹

A diluviumtól kezdve hazánkban mindig volt népesség. Ezt bizonyítják a különböző művelődési korszakokból fenmaradt leletek. Ezek a leletek, mint az őslakók tevékenységének tanújelei arról a korról beszélnek nekünk, amelyre a hagyomány és feljegyzés nem terjeszkedik ki. A leletek okikapcsolatba hozzák az őshajdant a jelennel, a földtant a történelemmel.

A leletek sokféleségének és gazdaságának hatása alatt megállapítja Unsedt Ingwald,² hogy *hazánk igen nevezetes szerepet játszik Európa őstörténetében.* Ennek magyarázatát ő is hazánk földrajzi fekvésében és természeti viszonyaiban találja meg. „A Kárpátok széles hegyvidéke alatt — úgymond — a nagyobbára termékeny és gazdag ország délre terjed, s keresztül töri a Duna, mely a közlekedést a Fekete-tengerrel eszközli s a régi civilizációkkal ennek és a szomszédos tengerek partjain, és a kultúrának természetes útja képezi Közép-Európa szívéig... A történelem ennek következtében el tudja beszélni, hogy a népek, amint egymás után keletről nyugatra vándoroltak, mindig Magyarországon hatoltak keresztül s részben némi időre itt telepedtek meg.“

¹ Roska M. A tűz; Cholnoky J. A csoklovinai barlang, Erdélyi Múzeum Évkönyve. 1912. 73. és 98—99. l.

² Unsedt Ingwald: Études sur l'âge de bronze de la Hongrie, Christiania. 1880. 46. l.; Pulszky F. Magyarország Archaeológiája. I. 141. l.

Tényleg, hazánk alakulásánál, helyzeténél fogva alkalmas volt arra, hogy a vándornépek itt letelepedjenek s rajta egységes, szervezett emberi társadalom, állam keletkezzék. Az Alföld és a halmos vidék erdei, nagy füves rétjei, folyói, tavai gazdagságukkal kezdettől fogva kész tanyául kínálkoztak a vándornépeknek. Az itt letelepült népeknek csak kis része vándorolt tovább a maga jószántából egy kis tartózkodás után. Nagy részüket valamely újabb és hatalmasabb néphullám szorította ki, vagy nyelte el. Így különböző népek és művelődési elemek özönlöttek évszázadok folyamán hazánk területére *s megkezdődött hazánknak az a világtörténelmi fontossága, hogy a turániak és az árják hasznos egybeolvadásának a legrégebb időktől napjainkig színtere legyen.*

Az árja és a turáni néphullámok könnyen behömpölyöghettek a Kárpátok medencéjébe. Nyugaton és délen semmi leküzdhetetlen természeti akadály nem állta el útjukat; északon pedig a nevezetes, könnyen járható hágók sorozata kaput tárt előttük. A Jablunka-, Orló-, Dukla-, Beszkid-, Uzsoki-, Tatar-, Verecke-, Radnai- és Borgó-hágókon keresztül hosszú évezredek folyamán nagyon sokféle nép özönlött hazánkba.

Keleten és délkeleten már nem is hágók, hanem a Tölgyesi-, Békási-, Gyimesi-, Ojtozi-, Bodzai-, Vöröstoronyi- stb. szorosok tágabb, jobban járható kapuja várta a vándornépeket.

A Duna meg éppen útmutatója volt ősi idők óta a néprajoknak, amelyek különböző okok miatt s különböző irányból áramlottak.

b) *Külső okok.* Általában véve az árják Eurázia nyugati részében, a turániak pedig annak keleti részén laknak. A két népfaj közt lévő határ ősi idők óta változik. Kr. e. a második évezredben az árja indóiránok, napjainkban pedig az árja oroszok nyomúlnak a turániak testébe, a szittyá, vagy talán még előbb a sigyn, dák, géta stb. népvándorlások óta pedig a mongol, tatár és ozmán hódításig terjedő korszakban a turániak ékelődnek az árják néptömegébe.

Nagy Géza¹ szerint „ez a két ellenkező irányú áramlat, az északkeleti és északnyugati néphullámzásnak változó dagálya és apálya folyton tart azóta, mióta csak létre jött Európa és Ázsia mai geológiai alakulása s megszűnt a Káspi-tenger és az Aral-tó összeköttetése az északi Jeges-tengerrel, mellyel — a geologusok nyelvén szólva — még nem is olyan régen kapcsolatban volt. Amint megnyílt az út az ázsiai szárazföld és Európa között, megkezdődött az őseurópai dolichocephalos és a középázsiai brachycephalos népségnek egymást keresztező áramlata, ami mindkét félnél nagy etnikai és antropológiai alakulásokat okozott.“

Eurázia fekvése és klimája is kedvezett a népvándorlásnak. Az óvilág néptörzsei Eurázia keleti szélétől a nyugatiig majdnem 15,000 kilométernyi vonalon barlangolhattak a hegységek irányában, anélkül, hogy az őket környező növény- és állatvilágban feltűnő változást vettek volna észre. Lakhelyüket tehát anélkül változtathatták, hogy égajjuk megvál-

¹ Nagy G. Turánok és árják. Etnografia. 1902. 1—2. 1.

tozott volna, vagy életmódjukat mással kellett volna felcserélniök.¹

Úgy a földrajzi, mint a politikai viszonyok főleg hazánk felé terelték a vándorló népeket. A történelmi időben a zord északról a megélhetés és más ösztönszerű erő sarkallása alatt dél csalogató vidékeire irányuló kelta, germán stb. néphullám megtörök Róma bástyáján, s egyik ága a Duna mentén lehömpölyög a Kárpátok koszorújába, hol leülepedik. A történelelőtti korban is ilyenforma vándorlást sejtünk.

Keleten hasonló állapotot látunk. Az Euphrates és a Nilus völgyében már az ősi időkben támadt erős államok gátat vetettek a turáni s más népáradatok délnyugati irányának. A Duna vidékén azt hazánk felé terelték.

A turáni elámi, sumir stb. államokon kívül a Káspi-tó is útját állta a népvándorlások délnyugati irányának. Az Ural északibb hegyláncain sem lehet könnyen átkelni. Az igazi, járható kapu hazánk felé nyílik az akmolinszki plató folytatásában, az Ural virgációinál, hol erdő, mező váltakozik, s az ázsiai nomád népek folytathatják kulturájukat.

Erről a területről a kijárás kelet felé is nehéz. Nagy hegyeken, hágókan keresztül lehet csak Kinába, Indiába jutni. Az egyedüli szabad út, melyen hegyen való átkelés nélkül juthatunk Európába, a Káspi-tó északi partján Magyarország felé vezet. Ez az oka, hogy Európát a legtöbb népvándorlás ezen a kapun keresztül érte. Itt tódultak be a szittyák, szármáták,

¹ Berecz Antal, Földrajzi Közlemények 1873. 275—276. l.

hunok, avarok, magyarok, mongolok, török-tatár népek stb.

Valószínű, hogy már a történelemelőtti időben, talán már a kőkorszakban bevándorlás történik ezen a kapun keresztül. De már *a történelemelőtti korban is* különböző irányú népvándorlásokat veszünk észre.

II.

Népvándorlások a történelemelőtti időben.

1. *A diluviális nép műveltsége, származása és vándorlása.*

A) *A diluviális ember műveltsége.*

A diluviális ember eszközei, szerszámai durvák. Pattogtatás útján készíti kovából és obszidiánból. Vadászattal foglalkozik. Eleinte egyszerű terméskövel teríti le áldozatát; csak később jön rá, hogy valamely célszerűen elkészített hegyes eszközzel könnyebben ejthet zsákmányt. Haladásának legnagyobb jele, hogy megismeri a tűzgerjesztés módját. Tűzzel megpuhítja a vad húsát és pattogtatott, szilánkolt kőszakócákat készít.

A diluviális ember a támadások és korának hűvös, nedves levegője elől a barlangokba menekül. Megszállja a természetes barlangokat; azonban az Alföld löszrétegeiben kezdetleges eszközeivel mesterséges barlangokat ás. Innen indul el időnkint mammut-, rénszarvas- és medve-vadászatra, meghalászatra, hogy élelmiszerre és ruházatra tegyen

szert. — Már a diluviális embernek is tulajdonítanak némi vallásos érzelmeket.

B) *A diluviális nép származása és vándorlása.*

Az őskori népek eredetét, vándorlását általában véve a leletek tipológiai vizsgálata alapján igyekszünk meghatározni. Ez azonban még nem biztos alap, mert rendszeren többféle véleményre, következtetésre vezet.

A diluviális nép eredetére és elterjedésére nézve is több figyelemre méltó elmélet hangzott el. A fontosabbak a következők.

a) *Kare Tenka*¹ a diluviális emberben az árvák őseit látja. Ennek az elméletnek, föltevésnek az a nagy baja, hogy szerinte Európa diluviális lakosságának, valamint az árvák testi habitusának kérdése végleg meg volna oldva, amit azonban más oldalról erősen kétségbe vonnak. — *Szombathy Ignác*² szerint „Európa és Amerika közt a legrégebb időben Atlantis szigetbirodalom állott, melynek lakói az amerikai ősnyelveken beszéltek.“ Szerinte az Atlantis elsüllyedése alkalmával annak lakói, az *atlantidák* Európa magaslataira menekültek, csak ott érezték magukat biztonságban. Szombathy azt is hiszi, hogy ezek az atlantidák voltak hazánkban a Fertő tó cölöplakói. Emellett a feltevése mellett azonban eddigelé még semmi bizonyíték sem szól.

¹ Kare Tenka, *Arigines ariacae*, 1883. v. ö. Hoernes Móric, *Archaeologiai Értesítő*, 1889, 47. l.

² Szombathy I., *Magyarország hajdankora a vizözöntől a római hódításig*. Győr. 1880. 45—47. l.

b) Nagyon sokan tisztán a *koponyaméretek* alapján akarták a kérdést megoldani. Ezek két különböző eredményre jutottak.

a) *Retzius*,¹ svéd anatomus volt az első, aki (1842) *kraniologia* útján igyekezett a kérdést megoldani. *Nilsson*nal² együtt abból indultak ki, hogy a lappok rövidfejűek, a svédek pedig hosszúkoponyájúak. Végül megállapították, hogy a *diluviális ember brachykephalos* és hogy a dolichocephalos-típus a neolithos-korban vándorolt be Európába. Ők az ősi *brachykephalos nép utódainak a finneket, lappokat és baskirokat tartják*. Szerintök ezeket a néptörzseket a bevándorló dolichocephalosok szorították mostani félreeső lakhelyeikre.

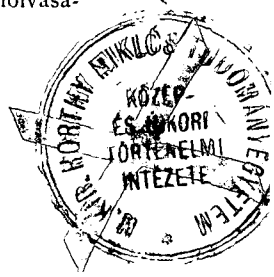
β) *Retzius* és *Nilsson* kevés koponyamegfigyelésre szorítkoztak. Annál nagyobb számú mérést eszközöltek: *Broca, Welcker, Virchow, Kollmann, Huxley, Thurnam, Quatrefages, Hamy* és mások, kik kimutatják,³ hogy az őskori diluviális koponyák sem mind brachykephalosok, sőt a dolichocephalosok száma nagyobb. Régi és későbbi koponyák méretei alapján megállapították, hogy most is megvannak azok a típusok, s *valamint most, úgy hajdan is különböző típusok keveredtek*.

Quatrefages és *Hamy* egyenesen három típust különböztetnek meg, melyek már az őskorban kevereződtek, keveredtek.

¹ V. ö. Hoernes M. Die Urgeschichte des Menschen, 1892. 129. l.

³ V. ö. Hoernes Móríc, Die Urgeschichte des Menschen nach dem heutigen Stande des Wissenschaft, 1892. 193. l.

² V. ö. Arch. Ért. 1882. 91—98. l., Hällstein K. (finn) felolvasásának ismertetését.

c) *Retzius és Nilsson* véleményéhez közel jár *Woldrich János*¹ osztrák archaeologus felfogása. Ő a diluviális embert koponya-, fog- és lábszárcsont-tipologia alapján a *lappok és eszkimók elődeinek tartja*. „Közép-Európában való létezésöknek emléke — Woldrich szerint — tovább él a törpékről szóló mondákban . . .“

Hivatkozik Tacitusra is, aki Közép-Európában annak idején még finnekről („feis“) beszél.

Woldrich egy másik munkájában² kiegészíti felfogását. Ebben lehetségesnek tartja, hogy a finn népek Észak-Ázsiából földrészünk északi és nyugati vidékei felé az arra vonuló *rénszarvas nyomait követték*. Így jutottak Közép-Európába is. Utóbb a melegebb kor beköszöntése a rénszarvast hátrálásra készítette. Ez a körülmény és az, hogy egy erősebben felfegyverkezett és más fauna kíséretében járó népfaj jelent meg, a diluviális embert kiszorította Közép-Európából.

d) *Woldrichhez* nagyon hasonlóan vélekedik *Cholnoky Jenő*. Nézete hazánk diluviális emberére nézve egyuttal rokon a tokiói japáni *Tsuboiéval*,³ aki az eszkimóval rokon és a korpoguruval azonos praeajno-néptől származtatja Japán legrégebb leleteit. *Cholnoky*⁴ is úgy van meggyőződve, hogy *hazánk barlanglakói az eszkimók voltak*, kik a jég visszavonulásával húzódtak északi lakhelyeikre.

¹ Prof. Dr. John. N. Woldrich, Überblick der Urgeschichte des Menschen, Wien, 1871. 20. l.

² Joh. Woldrich: Diluviale europäischnordasiatischen Sängethirfauna und ihre Beziehungen zum Menschen, St. Petersburg.

³ V. ö. Hisho Saito: Geschichte Japans, 1912. 8. l.

⁴ Dr. Cholnoky Jenő: Egyetemi előadásai az eszkimókról 1912.

e) Ezen vélemények összehasonlítása és mérlegelése után ez idő szerint a legnagyobb valószínűséggel azt mondhatjuk, hogy *hazánk diluviális népessége turáni finn-mongol származású volt*, de árja népekkel való keveredése már megindult. Továbbá feltehetjük, hogy a diluviális ember vadászat közben a vad nyomait követve vetődött hazánk területére, amint a mondák elbeszélik az ősi népek vándorlásáról regélve.

Azt is gondolhatjuk, hogy a megváltozott viszonyok és a beözönlő neolithos néphullám a diluviális népességek egy részét kiszorította, de annak nyomtalan eltűnése lehetetlen. Nemcsak mai kulturánknak, hanem hazánk mai népességének is kiinduló pontjául kell tekintenünk a csekély számú barlanglakó őstelepeseket. Talán nem egészen alaptalan az a feltevés, hogy szervezetünk pár molekuláját tőlük örökölte mindenikünk, a mai modern társadalom minden egyes tagja.

2. A neolithoskori nép műveltsége, származása és vándorlása.

A) Neolithoskori műveltség.

A neolithoskori nép műveltségének haladásáról tanúskodnak a tetszetősen csiszolt és célszerűen alakított kőfegyverek és házi eszközök. Már nyeltyukat is fúrnak érdes homokba mártott fával vagy csonttal. Nagy haladás jele az edénykészítés és főzés feltalálása, fonás, szövés ismerete. Ruházkozásban, halászatban és vadászatban is haladás észlelhető.

Az állattenyésztés, földművelés megkezdődik. Verem-sirokba temetkeznek háromféleképpen; zsugorítva, guggolva, kinyújtva.¹

A neolithoskor népe főleg a magaslatokon telepszik meg, mert a medencéket és völgyeket nagyrészt víz borítja. Magasabb, meredekebb dombok hátán találjuk a kaptáralakú putri-lakásokat, melyekben Wosinsky Mór háló-, kamara- és konyha-helyiségeket ismer fel a lengyeli neolithoskori őstelepen. Az éppen nem kényelmes méhkas-lakás mellett rőzse-kunyhókat is készítenek, a vizekből kiálló magaslatokon pedig terramara telepeket építenek. Vízzel és sánccal igyekeznek a telepeket könnyen védhetővé tenni idegen támadások ellen. Lippert² szerint inkább növényi eledelekkel táplálkoztak. A sír-mellékletek vallási sejtelmekről tanúskodnak.

B) *A neolithoskori nép származása és vándorlása.*

• A neolithoskori műveltség és a nép eredetére nézve is különféle vélemények hangzottak el.

a) *A cseh Pič* és a magyar *Márton Lajos*³ szerint a *terramara típus kiinduló pontja a mai Csehország*. Tehát onnan is jött neolithoskori népesség hazánkba. A terramara típus változását némelyék népvándorlásnak tulajdonítják, Márton Lajos azonban azt véli, hogy azok korszakot, nem pedig a telepen egymást felváltó népfajokat jelentenek.

¹ Dr. Röska Márton: *Archaeologiai Értesítő*, 1909. 87—88. l.

² Lippert: *Kulturgeschichte der Menschheit* I 53—59 l.

³ Dr. Márton Lajos: *Archaeologiai Értesítő*, 1910. 86. l.

Szombathy Ignác¹ azt véli, hogy az *atlantidák skipetár népe a pelazgokkal*, Görögország őslakóival közösen teremtették meg a „második kőkorszakot és kőcsiszoló gyáraik által is terjeszték a finomabb kőművészetet.”

b) Roska Márton² két cikk keretében összeállítja azokat a megfigyeléseket, melyek eddig hazánkban az újabb kőkorból szokásos temetkezési módokról az irodalomban található. Végül arra utal, hogy *a hazai kőkor temetkezési szokásai összefüggnek a déli vidékek hasonló szokásaival. Muchhal szemben, aki az északi szokások független keletkezéseit vitatja, Müller Sophus fölfogása mellé áll, amely szerint az északi műveltség délről kapta impulzusait.* Roska szerint a hazai sírmellékletek is azt bizonyítják, hogy a temetkezési módok a Földközi-tenger művelődési köréből származnak s a Déllal való összeköttetés állandó. Szerinte hazánk a déli vidékekről két úton, a *nyugati és déli úton* kapta kőkori műveltségét, sőt a kelettel is állandóan érintkezett.

c) Cserép-tipologia alapján Wosinszky Mór³ szintén emellett érvel, hogy a neolithos kultúra a Földközi-tenger mellékéről Románián át terjedt Erdélybe és az Alföldre. Balász Béla⁴ is ezt vallja a dévai Várhegy telepe nyomán.

d) Sok tudósnak ellenben az volt a felfogása,

¹ Szombathy I.: Magyarország hajdankora, 1880. 48. l.

² Dr. Roska Márton: Erdélyi Múzeum III. kötetében két közlemény, 112—122. és 126—172. l.

³ Wosinsky M., Az őskor mészbetétes agyagművészete.

⁴ Balász B., Adatok a dévai Várhegy őstörténetéhez. A Hunyadm. Tört. és Rég. Társ. Évkönyve 1912, 2—4. f. 43—60. l.

hogy kőkorszak csak Skandináviában volt és innen kereskedés útján kerültek volna hazánkba a kőeszközök.

Ezt a felfogást azonban már többszörösen megcáfolták. — Igaz ugyan, hogy Skandináviában fordulnak elő legnagyobb mennyiségben kőeszközök és némelyek szerint ennek az a magyarázata, hogy Közép- és Dél-Európában az emberek könnyebben hozzájutottak a rézhez és bronzhoz, mint a skandinávok, de ez nem áll, mert Skandináviában évenként ma is 300,000 kgr-nál több rézet és ugyanannyi ólmot bányásznak. A réz- és bronzkorszak nehézségeiről tehát beszélni alig lehet.

Hogy Skandináviából nem hoztak ide kő tárgyakat, inkább az mutatja, hogy amott ismeretes volt a borostyánkő,¹ amit behoztak volna hazánkba is, ahol ismeretlen volt. Ellenben találtak félig elkészült kőeszközöket is, amiket azonban eldobtak, minthogy nem sikerültek. Tehát ezeket is helyben készítették.

*Ortvy Tivadar*² összehasonlító vizsgálat alá véve a hazai és észak európai (dán-, svéd-, norvégországi) kőeszközök eredetét, kimutatja, hogy az észak európai kőeszközök sokaságából nem lehet a hazai kőszerszámok idegen származására következtetni. Azt is kimutatja, hogy Magyarországon önálló kőipar volt; az itt talált kőeszközök itt is készültek.

e) A csiszolt kőeszközök közt nephritos és jadeit-vésők fordulnak elő. Ez a kőnem csak Ázsiá-

¹ Kretschmer dr., Historische Geographie von Mitteleuropa, Berlin, 1904. 159. l.

² Ortvy T., Két akadémiai értekezése. 1885. 75. l.

ből, különösen Dél-Kinából ismeretes, miből azt következtették, hogy a *neolithoskori nép Ázsiából* vándorolt be, s magával hozta a jádeit- és nephrit-eszközöket. *Fischer*¹ heidelbergi tanár bővebben foglalkozott ezzel a kérdéssel. Hazánkban csak a Balaton vidékén, Zalaapátiban és Törökkanizsa vidékén találtak két kis jádeit dikicset. A kérdés azonban elveszítette már aktuálitását, mert a geológusok Sziléziában és Svájcban találtak jádeitot;^{2*} igaz, hogy csak kis mennyiségben.

f) *Hunfalvy Pál*³ szerint a kőkorszak népe a Földközi- és az Atlanti-óceán partjairól lassankint terjeszkedett Európa belföldjeire s így hazánkba is. Ezt abból következteti, hogy ez a műveltség később érte el hazánkat s nem is jutott el benne a legnagyobb fejlettségre.

A déli és pedig árja hatás mellett érvel újabban *báró Miske Kálmán*,⁴ ki szerint az Al-Duna vidéke a szomszédos Balkán vidék neolithoskori kulturái és Kypros meg Trója idős rétegei közt az egybevágóság szembeötlő.

g) Keleti árja hatásról beszél *Hoernes Mór*⁵ és *Montelius*. Szerintük Svédország lakossága már a kőkorszakban kevert volt és azóta nagyobb, új népvándorlás nem özönlött Svédországba. *Megállapítják tehát, hogy a mai svédek a neolithoskori népesség egyenes utódai.*

¹ Fischer, Nephrit und Jadeit.

² Pulszky F., Magy. Archaeológiája, 1897. I. 27. I.

³ Hunfalvy P., Ethnographia. 55. I.

⁴ Báró Miske K., A magyarországi Al-Duna vidékéről való ősem-lékek korrendi osztályozása.

⁵ Hoernes M., Die Urgeschichte des Menschen 1892. 285—286. I.

Ez a neolithoskori nép — szerintük — valószínűleg a Fekete-tenger mellékéről az Al-Duna mentén, tehát hazánkon át vonult Svédországba. Semmi sem bizonyít ugyanis amellett, hogy ez a neolithoskori nép keletről, Oroszországból vándorolt volna be.

h) Dr. Pósta Béla¹ szerint az a lakosság, mely hazánkat a neolithoskorban lakja, azonos Közép-Európa többi részeinek akkori lakosságával. Szerinte már a neolithoskorban megindult az árjak és a turániak keveredése itt hazánkban. Közép-Európa többi részének árja őslakossága is oly népelemekkel keveredik, „amelyek a turáni népek ősi törzsének legkorábbi képviselőiül tekinthetők.“

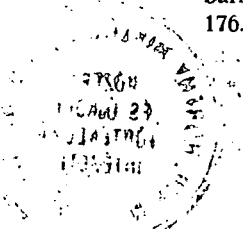
i) Az ismertetett különböző vélemények összevetése és mérlegelése alapján a legnagyobb valószínűséggel állíthatjuk Kossuth Lajossal² együtt, hogy a történetelőtti időben, és pedig a neolithoskorban olyanforma a helyzet, mint a történeti időben. Valamint ebben, úgy az előbbi időben *különböző fajú népek különböző irányban vándoroltak Magyarországra területére s onnan gyakran tovább.*

Pósta Béla³ szerint a minket közelebbről érdeklő neolithoskori turániak eleinte dél és délnyugat, azután északnyugat felé vonultak. Előrenyomulásukat azok a kőtárgyak jelzik, amelyeket állati ábrázolások diszitenek. Ez ugyanis a turáni művészet jellemzője.

¹ Dr. Pósta B., A magyar nemzet és a művészetek. 1911. 9. l.; Útmutató az Erdélyi Orsz. Múzeum Érem- és Rég.-tárában. 8. l.

² Kossuth Lajos, Tanulmányok báró Nyári Jenő „Az Aggteleki barlang, mint őskori temető“ c. munkája felett. Arch. Értesítő, 1882. 176. l.

³ Pósta B., A magyar nemzet és a művészetek, 1911. 10–11. l.

3. A rézkori nép műveltsége, származása és vándorlása.

A) A rézkori műveltség.

A réz az első fém, melyet az ember megismert. A természetes rézércet az őslakos eleinte közönséges környezetnek tekintette. Pattintás és csiszolás útján készített belőle eszközöket. Csak idővel jött rá, hogy a rézércet megolvaszthatja és a kiolvasztott rögöt kiválasztás és öntés útján tetszés szerint idomíthatja.

Hazánkban eddigelé nem fedeztek föl sem rézkori tipikus telepet, sem temetőt; de Ázsián, Amerikán és Irországon kívül hazánk, főleg a Székelyföld¹ (gyergyószentmiklósi, bessenyői, csernátóni, szentábrahámi, bodzaszorosi, szentiváni, bodoki, kovásznai, oroszfajai, nyáradgálfalvi és gerlicei rézleletek) a leggazdagabb rézkori leletekben.

B) A rézkori nép származása és vándorlása.

a) A rézeszközök nagy részének külső alakja teljesen megegyez vagy nagyon közel áll a kőkorszokéhoz, azaz magukon viselik a kőkori műveltség kezdetlegességét. Mivel ennél fogva a kőkorszakból a rézkorszakba az átmenet olyan világos és folytonos, sokan azt vélik, hogy a kőkori népe minden külső hatás vagy bevándorlás nélkül saját magától jött rá a réz felfedezésére rézben gazdag hazánkban.²

¹ Blénessy J. Gyergyó őstörténete. „Csikvármegye“ 1912. június 29.-iki száma.

² Dr. Much M. Die Kupferzeit in Europa. 1886. 181. l.

b) A tipológiai kutatás másrészt kimutatta, hogy a réztárgyak egy része nem egyezik sem az irlandiakkal, sem a többivel, de igen a cyprusival. A Cyprus szigetén lelt rézfe gyverek alakja azonos a magyarországi fejlettebb rézfe gyverek alakjával. Ebből nem egészen alaptalanul következtet *Pulszky Ferenc*¹ régi összeköttetésre, de különben véleménye² megegyezik a Muchéval. Ő is azt vallja, hogy a réz használata nem idegen nép bevándorlása révén terjedt el, hanem a rézkor a kőkornak szerves további kifejlése. *Pósta Béla*³ szerint a réz valószínűleg a délkeleti művelődési középpontból részben szárazföldi, részben pedig tengeri úton terjedt hazánk felé.

c) A kérdés megoldására figyelembe kell vennünk a történeti feljegyzéseket is. Herodotos ugyanis a Káspi-tengertől keletre lakó massagétákról mondja, hogy fe gyvereik rézből, ékszereik aranyból valók s hogy ezeket maguk készítik, mert ez a két fém országukban gazdagon fordul elő, míg a vas és ezüst hiányoznak.

Hoernes a nehéz rézbaltákat és csákányokat egyenesen az avaroknak és a magyaroknak tulajdonítja.

d) Tény, hogy a rézkultura délnyugat felé hazánkig, északnyugat felé Irorszáig és észak-kelet felé Amerikáig terjedt. Kiindulási pontúl, a legnagyobb valószínűség szerint, Ázsiát tekinthetjük.

Hazánkra nézve lehetőnek tartjuk, hogy önállóan jött rá a neolithoskori nép a réz felfedezésére, fel-

¹ Pulszky F. A rézkorszak Magyarországon.

² Pulszky F. Magyarország Archaeológiája. I. 69. és 122. l.

³ Pósta B. Útmutató az Erdélyi Orsz. Múz. Érem- és Rég.-tárában. 9. l.

dolgozására, — de a fejlettebb réztárgyakat egy dél-keletről, vagy keletről irányuló turáni hatásnak kell tulajdonítanunk. Némelyek a rézkorszak elejét tekintik a turáni hatás kezdetének.¹ A fejlettebb rézkori kultúrának külső hatása alatt való keletkezése azért szükségszerű, mert nehéz elképzelni, hogyan engedett a neolithoskor emberének az életért folytatott küzdelem módot és alkalmat, hogy életviszonyain oly nagy mértékben javítson. Általában véve hazánkra nézve a fejlődést csak úgy lehet elképzelni, hogy más, magasabb fokú csoportok érkeztek, melyek a megmaradt régi lakossággal közölték magasabb fokú műveltségüket. A történelőtli korban békés érintkezésről, kultura átvételről alig beszélhetünk a mai értelemben.

4. *A bronzkori nép műveltsége, származása és vándorlása.*

A) *A bronzkori nép műveltsége.*

A réz és ón öntvényezésének megismerése az őskor legnagyobb jelentőségű találmánya, a magasabb fokú bronzkori műveltség alapföltétele. Újabb népelemek frissítik fel s élénkítik meg hazánk őslakosságát, mely a hegytetőkről, sziklaormokról, magaslatokról a víz lecsapolódása után leszáll a völgybe, a síkságra. Ezért a bronzkor települési típusai nagyon változatosak. Legépebb állapotban maradtak ránk a hegytelepek, amelyek a felvidékeken köny-

¹ Márki Sándor: Ókor. Műv. Könyvtára. 1911. 31. és 34 l.

nyen védhető helyeken épültek. Az őslakosok véd-erőművekkel, sáncokkal, árkokkal látták el ezeket. *Mihálik József*,¹ *Leustach Lajos*,² *Wosinsky Mór*³ és mások nagyon sok hegyi telepet kutattak át. Még a hegyi telepeknél is nagyobb számmal vannak a halom-telepek. Ezek már az Alföldre is leterjednek s ezerszámra fordulnak elő. *Dudás Gyula*⁴ és *Csoma József*⁵ tanulmányozták leginkább. Az ősnépek a folyamok mentén, uralkodó magaslatokon is nagyon szívesen laktak. *Kühn Lajos*⁶ és *Téglás Gábor*⁷ emlékeznek meg ezekről a telepekről. Sik területen alig van telep. Urnatemetők vannak itt. Hegyoldalakon inkább találunk telepre.⁸ Az őskori településnek egyik formája volt a mocsaraktól körülvevett és védett sziget, kis földhát.⁹

A bronzkori telepek nagy művelődési haladásról tanúskodnak. A bronzkori emlékekre vetett futólagos pillantás is elárulja, hogy a bronzkor lakosai művészetükkel messze túlszárnyalták a kő- és rézkulturát. Nem is csoda, mert hiszen a harcászati, házi és ékszertárgyak feldolgozására, diszítésére a bronz sokkal alkalmasabb volt. Vannak a bronzkor-
nak sajátos idomai is, olyanok, melyeknek feltalálása teljesen a bronzkor tulajdona, a bronzkor haj-

¹ Mihálik J., *Archaeologiai Értesítő*, 1895. 66—69. l. 1891. 149—150. l.

² Leustach L., „ „ 1888. 433. l.

³ Wosinsky M. „ „ 1892. 339. l.

⁴ Dudás Gy., *Az alföldi halmonok*. 1890. 24. l.

⁵ Csoma J., *Archaeologiai Értesítő*, 1887. 60—65. l.

⁶ Kühn L. „ „ 1910. 356. l.

⁷ Téglás G. „ „ 1892. 403—410. l.

⁸ Mihálik J. „ „ 1895. 116—125. l.

⁹ Tömörkény István, *Archaeologiai Értesítő*. 1908. 268—270. l.

lamának, izlésének kifejezője.¹ A bronz sarlók nagy száma a földmivelés virágzására utal. A ruházkodás is csinosabbá válik. Ismeretes ugyanis a szövés, fonás. Az agyagedények megfinomúlnak. Meghonosodik a halottégetés, az urnatemetkezés.

B) *A bronzkori nép származása, vándorlása.*

A bronzkori nép származására, vándorlására nézve is nagyon sokféle vélemény hangzott el.

a) A bronzemlékek közt nagy számmal fordulnak elő a fegyverek. Ebből sokan *nagy népmozgalmakra*, a vagyoni és személyi biztonság veszélyeztetett voltára következtetnek.

b) Mások ellenben a bronzkori műveltség virágzásából és abból a körülményből, hogy a magyar bronztárgyak a közös jelleg mellett típus és díszítés dolgában különböznek a külföldiektől,² mert bronzműveseink külföldi hatások alatt saját izlésük szerint idomították és díszítették iparcikkeiket — arra következtetnek, hogy a *bronzkor tartós volt hazánkban*, s ez alatt a nagy népmozgalmak szüneteltek, mert országos jellegű, helyi ipar nagy néphullámzások közepette nem keletkezhetett volna.

c) Azok a tudósok, akik tagadják a szoros értelemben vett bronzkor létezését, mint pld. *Lindenschmit, Wiberg, Hostmann és Genthe*, — azt állítják, hogy a bronztárgyak csak díszítő, luxus dolgok voltak; s mint ilyenek kereskedés útján a déli né-

¹ Hampel József, *A bronzkor*, 1896. III. k. 25. és 29. l.

² Müller, Sophus, *Archaeologie für Anthropol.* IX. 141—155. l.

pektől kerültek északra, nem pedig népvándorlás révén. Még a hívők osztályának nagy része is azt a felfogást vallja újabban,¹ hogy a bronzkészítés mestersége kereskedés útján jutott előbb a déli nemzetekhez, s részint ezektől, részint pedig közvetlenül Ázsiából jutott Közép- és Észak-Európába.

d) Mások ellenkezően vélekednek. Ezek ugyanis, bármennyire keresik az átmenetet a réz- és bronzkor között, aminek meg kellene lennie a kultúra békés átvétele esetében, még sem találják azt meg. Ezért valamely őskori hódító népvándorlásnak tulajdonítják a bronzkor bekövetkezését.

a) *Hunfalvy Pál*² szerint egy népmozgalom a Bosporuson és Macedonián át hozta a bronzot a Duna völgyébe.

β) *Worsaae* és iskolája³ a Földközi-tenger antik műveltségének köreiben keresi a bronzkor forrását és azt bizonyítja, hogy a bronzkori nép a Földközi-tenger mellékéről nyomult hazánkba, s Magyarország a bronzkori műveltség útjában délről észak felé fontos állomás.

γ) *Bataillard* és *De Luiss* azt vitatják, hogy vándor cigányok hozták be Európába a bronzkészítés mesterségét.⁴ E szerint kisebb fokú néphullám hozta magával a bronzműveltséget.

e) A bronzkultúra eredetére nézve két különböző véleményét szögezhetünk le.

¹ Pulszky F., Magyarország Archaeológiája, 136. l.

² Hunfalvy Pál, Ethnographia. 53—54. l.

³ Worsaae műveinek idézése Hampel Józsefnél, A bronzkor Magyarhonban, III. k. 7. l.

⁴ Id. Pulszky F. Magyarország Archaeológiája. 136. l.

α) Újabbán (1907.) dr. *Much Mátyás*¹ azt a felfogást vallja, hogy az európai emberiség műveltségét az őskorban nem Keletről, nem Mezopotámiából és Egyiptomból kapta. Ezt az álláspontot foglalja el *Sophus Müller*² is. Ő a típusok eltérése alapján igyekszik kimutatni, hogy a kőkori szerszámok, fegyverek, valamint a fémipar is önállóan fejlődtek ki Európában. Szerinte a keletkezés főfészke az angol szigeteken volt.

β) Velük szemben az archaeologusok nagy táborával együtt minden aggodalom nélkül elfogadhatjuk azt a felfogást, hogy a bronzkészítés felfedezése és alkalmazása Ázsiának rézben és ónban gazdag vidékein keresendő. Az eddig legrégebnek ismert bronzemlék Gudea sumir király idejéből (Kr. e. 3000) való.³ A réz és az ón keveréséről ugyancsak sumir énekek szólnak lefelől. Ha ehhez hozzá vesszük, hogy az Ázsia belsejéből Kr. e. a 6000. év táján Babiloniába vonuló sumirok kulturája a legrégebb, bátran kimondhatjuk, hogy a *bronzkultura megteremtője a velünk fajrokon sumir nép volt.*

γ) *Pósta Béla*⁴ hazai bronzkulturánkat a nagy keleti és déli művelődési középpontokból, t. i. Chaldeaából és Egyiptomból származtatja. Annak közvetítését a Keletről szárazföldi úton jött turáni harcias nomádok nagyobb tömegének tulajdonítja, mely a békés földművelő árja népek mellé letelepszik, ellepi

¹ Dr. Much M. Die Truppegelung orientalischer Zeitaltern Nord-u. Mittel-Europas. Jena, 1907.

² Müller Sophus: Urgeschichte Europas. 59—61. l.

³ Ethnographia. 1900. 170. l.

⁴ Pósta B., múzeumi előadásai ázsiai kutatásairól; Útmutató 9. és 10. l.

hazánkat. Ez a körülmény államszervezetek kialakulására vezet, amelyek nyomán hatalmas belföldi ipar keletkezik.

g) Dr. Márton Lajos¹ szerint hazánkban kétféle bronzműveltség találkozott. A keleti, mely a Fekete-tenger mellékéről kaukázusi és szittyia elemek vegyülését hozta magával és a délnyugati, mely az Adria északi szöglete körül kifejlődő bronzkori gócpont izlését sugározta ki. Hazánkban volt a déli árja és a keleti turáni bronzműveltség összeolvadásának színtere.

h) Az eddig ismertetett vélemények alapján láthatjuk, hogy a legnehezebb kérdések közé tartozik annak eldöntése, milyen népfajhoz tartoztak Magyarországnak a kő-, réz- és bronzkori lakosai, s Eurázia és Afrika mely részéből, minő viszonyok között kerültek hazánk területére. A legellentétebb vélemények mérlegelése után csak valószínűleg állapodhatunk meg a különböző irányból jövő turáni és árja népek bevándorlására, egymásután következősére és hatására nézve. Az őskori népvándorlások kérdésének megoldása csak akkor következik be, ha a történetírók a mostaninál még nagyobb tudással buvárolják át a világ legóriásibb okmánytárát, múzeumát, a Földet, melynek rétegeiben szunnyadoz az emberiség régmúltja. Ha a mostaninál jóval nagyobb lesz az őskori leletek száma, s nem fog hiányozni azoknak a külföldiekkel való szigorúan tudományos tipologikus összehasonlítása sem, — nem fog sokáig

¹ Márton L., Az ottlakai őskori aranykincs. Arch. Ért. 1893. 385—407. l., v. ő. Reinecke és Hoernes, Jahrbuch d. k. k. Zentral. Komm. IV. 81—82. l.

késni az őskori népvándorlások kérdésének megoldása sem. Addig csak a különböző vélemények ismertetésére és a valószínűleg megállapodásra kell szorítkoznunk. A haladás érdekében, az eszmék tisztázása végett erre is szükség van. Ennek érzete készített az eddigi eszme-futtatásra.

III.

A legrégebb ismert népek bevándorlása hazánk területére.

1. A sigynnek eredete és bevándorlása.

Bronzkori turániak.

Amily kevésbé tudja Szombathy Ignác¹ kellő érvekkel támogatni azt az állítását, hogy a paleolithos kor lakói az atlantidák, a neolithos kor telepesei a pelazg illyrek, a bronzkor művelői pedig a géták voltak, — épp oly kevésbé tudom meggyőző bizonyítékokkal igazolni azt a sejtelmemet, hogy a bronzkori bevándorlók turániak (sigynnek) voltak.

Véleményem szerint e turániak közé tartoznak hazánk legrégebb, homályosan ismert lakosai, a *sigynnek*, kiket Herodotos² az agathyrsek mellett ismertet, így írva: „Az Istros (Duna) tulsó része végtelen pusztaság. Az egyetlen nép, melyről, mint az Istroson túl lakó fajról értesülhettem, a sigynnek, akik mész ruhában járnak. Lovaiknak állítólag gubancos testük van, . . . kicsinyek, . . . embert nem bír-

¹ Szombathy Ignác, Magyarország hajdankora. 1880. 45—54. l.

² Herodotos, V. 9.

nak el, de kocsiba fogva igen gyorsak... A sigynnek nyugati határa az Adria mellékén lakó enetusokéhoz (venétek) van közel“, az Etsch-nél.¹

*Apollonios Rhodios*² a Pontus mellékén ismer sigynneket. Így énekekel róluk:

„... a pásztorok úgy megijedtek,
A tengerről jött cetnek vélt jármű-hajóktól:
Mert a tengeren uszni hajót sose láttak idáig,
A trákokkal elegy szittyák, se amott a *sigynnek*,
És a Graukenios népség, vagy a Lauria széles
Térségű földön tengődő pusztai sindok...“

*Strabo*³ meg ázsiai, kaukazusi sigynnekről beszél. Úgy jellemzi őket, mint Herodotos a nyugati sigynneket, de megjegyzi még: „A nők tartják a kantárszárát, gyermekkoruk óta gyakorolják, és az, aki legjobban hajt, férjül veszi azt, akit akar...“ Strabo szerint perzsa szokásokat követnek. Herodotos pedig kételkedik, de nem tartja lehetetlennek, hogy a sigynnek Médiából kerültek a Duna melléki Alföldre.

A sigynnek nem zajos népvándorlás útján jutottak hazánkba, hanem, amint Herodotos mondja, „a hagyomány szerint a médek telepítették oda“. Ezt a hagyományt valószínűnek tarthatjuk, de azzal az értelmezéssel, hogy a sigynnek nem a médek telepesei, hanem a médek, kik Madia földjén ismeretlen időktől fogva együtt laktak a turániakkal, akiket hosszas véres háborukban győztek le, e győzel-

¹ Zeus: Deutschen und die Nachbarstämme, 1837. 279. l. és Geréb József, Herodotos fordítása. II. 349. l.

² Apollonios Rh. IV. ének, 317—322 sor. Szabó István fordítása: Aranygyapjas vitézek, vagy Apol. Rh. 1877. Télfy János, Magyarország őstörténete, 1863, 76. l.

³ Strabo, 520. l., XI. könyv, 11. fejezet.

meikkel kényszerítették a turáni sigynneket kivándorlásra; de nincs kizárva az sem, hogy a sumir, élami birodalom virágkorában gyarmatosokat szállítottak az Appenini-félszigetre, (talán éppen az etruszkokat, kik *Jules Marta*¹ idei (1912) felfedezése értelmében turániak voltak) úgy szintén az Adria-tenger és a Pontus mellékére is, honnan csakhamar elárasztották a turáni életmódnak annyira megfelelő nagy magyar rónaságot. Így juthattak a sigynnek hazánkba. Magukkal hozták a fejlett bronzkulturát a sumiroktól, kiknek fővárosából, Babilonból száz bronzkapun át lehet kijutni.

Nem ismerjük a sigyn név eredetét. Nem tudjuk, hogy ezen a néven szerepeltek-e az őshazában, hogy ez a név összefügg-e a sumir pénznemmel a sékellel. Gondoljuk, de nem merjük biztosan állítani, hogy a sigyn név szerepel *Ptolomaeus* néprajzi táblájában. *Ptolomaeus* ugyanis a mostani Székelyföld néptörzsei közt említi a *sens*-eket, mely névben *Fröhlich Róbert*² egy népnév csonkított latin többes számát látja, — én azonban azt gyanítom, hogy itt a sigyn, illetve sékel szó hibás írásával vagy olvasásával van dolgunk. Ha helyes a sejtelmem, akkor a sigyn-székely kontinuitás lehetséges. Valószínű ugyanis, hogy a sigynnek fentartották magukat a Székelyföld könnyen védhető, zárt medencéiben, míg a keleti (szármata síksági) s a nyugati sigynneket elnyelte az előre

¹ Ezt csak zárójelben említem, mert nem tudom, hogy Martha minden kétséget kizáró, döntő bizonyítékokkal támogatja-e teoriáját vagy sem. Valószínű, hogy igazsága van.

² Fröhlich R.: A magyar nemzet millenáris tört. XL. 1. és Philológiai Közlöny.

hömpölygő trák-illyr és kelta néphullám. (Ez a kérdés — külön — hosszabb, behatóbb tanulmányt igényel.)

*Aristoteles*¹ szerint a sigynnek nevével összefügg a dárdának görög neve: σίγυρον. Herodotes² szerint pedig a sigynnek híres szatócsok voltak; így is hívja ő a szatócsokat.

2. A déli árja trák-agathyrs népvándorlás.

Herodotos, Strabo és Apollonios Rhodos nyomán megismert sigynneknek az Etschtől a Pontusig húzódó népáramát — úgy látszik — a Tisza mentén már korán megszakította a délről előre törő *árja trák-agathyrs néphullám*. Ez a sigynneket részint magába olvasztotta, részint pedig keletre szorította, Erdély keleti bérceiben, völgykatlanaiban elszigetelte.³

Az agathyrsekről *Herodotos*⁴ értesít legelőször, s őseletek is tanuskodnak mellette. Herodotos szerint Darius szittyá hadjárata alkalmával (513. Kr. e.) a Dunába ömlő „Maris“ környékén tanyáztak. És pedig egyelőre az Alsó-Tisza és Maros között, később azonban tovább északkeletre terjeszkedtek. Állítólag

¹ Aristoteles: Poëtika 21 f., idézi Geréb József, Herodotos ford. II. 349. l.

² Herodotes: V. 9. Téliy János „Magyarok őstörténete“ című 130 oldalas művében összegyűjti azokat az adatokat, melyeket a görög írók (Kr. e. 700-tól Kr. u. 360-ig) a magyarokkal rokon népekről (skythákról) írtak, de a sigynnekre vonatkozó, Strabótól, Herodostól idézett adatokat nem öleli fel, az Apoll. Rhodostól származó adatot azonban megemlíti.

³ Zeus K., Die Deutschen und die Nachbarstämme, 1837. 282. l.

⁴ Herodotos, IV. 49., Geréb J. i. m. II. 39. l., Hunfalvy P. Ethnogr. 59. l.

a Maros neve tőlük származik, (ha nem a sigynnektől !)

Azt gondolom, hogy az agathyrsek némileg az amerikai kivándorláshoz hasonlóan kerültek Erdélybe. Itt ugyanis aranybányászatot űztek. Élénk kereskedést folytattak a Fekete-tenger mellékén lévő görög városok lakosaival. Ezekről értesült Herodotos is az agathyrsekről.

A hazánk területére irányuló népvándorlások egyik okának éppen az aranyat tekinthetjük. *Pósta Béla*¹ szerint az ó-korban hazánk volt Eurázia Kaliforniaja, Eldorádója. Állítólag még a föníciaiak is bányásztak itt.²

Herodotos³ szerint az agathyrsektől északkeletre (és mondhatjuk: a sigynnektől keletre) laktak a gelónok, budinok, neurok, androphagok s végül a melanchlainok. Ezek mind Oroszország területén tanyáztak. A trák *krobzyok*⁴ és *trizok*⁵ pedig, kiket *Hekataios* említ, az Al-Duna vidékére esnek, úgyszintén a triballok⁶ és skyták⁷ is. Semmi adatunk sincs arra nézve, hogy e szomszédos népek milyen viszonyban voltak az agathyrsekkel. Herodotos⁸ szerint e népek rokonok voltak. Az agathyrsek gazdag, kényes,

¹ Pósta B.-nak az 1911. júliusában az archaeol. kursuson tartott beszéde.

² V. ö. Műv. Könyvtára, Föld, 37—42. l.

³ Herodotos, IV. 100—101., Strabo, 503., 508., 510.; Hunfalvy P. i. m. 60—61. l. Télfy János, i. m. 38. l.

⁴ Strabo: 318. l.

⁵ Müller K.: Fragmenta historicorum Graecorum I. 10. l.

⁶ Strabo: 301., 305., 315., 317., 318. l.

⁷ Justinus: IX. 2., 3.; Herodotos: IV. 49.

⁸ Herodotos: IV. 108., 109. és 21.; Zeus: i. m. 703. l. Télfy János: i. m. 40—41. l.

elpuhult emberek voltak. Testüket tetoválták. Nőközösségben éltek. Egy királynak engedelmességek. Törvényeiket versbe foglalták. Lovas isteneik voltak.¹

3. A déli turáni (?) géta népvándorlás.

Az ismertetett turáni sigyn és az árja agathyrs hatás után egy másik, délről irányuló, valószínűleg turáni népvándorlást észlel a demográfia.

Ez a *géták vándorlása*, kik a rokon sigynneket magukba olvasztják, az agathyrséket pedig *Ptolemaeus* szerint északra szorítják. Ezek a géták *Nagy Sándor* dunai hadjáratának leírója, *Arrianus*² szerint az Al-Dunánál laktak s több mint 10,000 gyalogossal és 4000 lovassal igyekeztek meggátolni a makedonok átkelését a Dunán. Az átkelt sereg elől menekültek hazánkba.

*Thukydides*³ annyit tud a gétákról, hogy ezek több más népekkel együtt a *Haimus* (Balkán) hegység északi lejtőjén laktak az *Istrosig*. *Strabo*⁴ idejében már felhúzódtak az Istros (Duna) mentén a svevekig, a Hercynia erdőig, de mivel *Strabo* egyes adatai szerint a dákok Esztergomig terjeszkedtek; *Fröhlich*⁵ hibásnak véli *Strabo* közlését, vagy pedig úgy kép-

¹ Téglás Gábor: *Archaeol. Ért.* 1906. 434—436. l. és 1908. 82—85. l. Beöthy Leo. Szombathy I. szerint „az agathyrsok a turániak egyik csapatát képezték. Állítását azonban (l. m. 52. l.) érvekkel nem támogatja.

² *Arrianus*: *Anab.* I. 1—4., *Fröhlich* R.: *M. N. T.* XXII. l.

³ *Thukydides*, II. 96.; *Telfy* J. *Magyarok őstört.* 1863. 65. l.

⁴ *Strabo*: 93., 118., 295., 296., 300., 301., 303—305.; lakhely: 290., 295., 305., géták és dákok 304., régi lakhelyük Moesiában: 303., 305.; géták szokása, 296., 297., 762.

⁵ *Fröhlich* R.: *M. N. T.* XXVII. l.

zeli, hogy a géták az Al-Dunától északra és északnyugatra annyira terjeszkedtek, hogy a dákoktól északra érintkeztek a svévekkel, illetőleg a kvádokkal.

A gétáknak északra való terjeszkedését a makedonok és a kelták okozták.

A legnagyobb valószínűség szerint a gétákat turáni eredetűeknek és pedig azoknak a kétáknak, kattiknak kell utódaiul tekintenünk, akik Kappe-dokiában, Kis-Ázsia belsejében éltek, s az árja és sémi népvándorlás közepette elszakadtak, kivándoroltak sumír és élámi rokonaik szomszédságából 1200 táján Kr. e., vagy talán még előbb, mielőtt II. Ramses (1347—1280) az 1326-ban legyőzött kétákkal kényszerítő körülmények miatt békét kötött volna.¹ I. Salmassar ezidétti támadásai is közre-hathattak a géták vándorlásában.

A géták előázsiai származása mellett érvelnek a hunyadtordosi agyagkészítmények jelképes feliratai, melyeket *Torma Zsófia* és a kéták legkiválóbb kutatója, *Sayce* szerint a babiloni és trójai feliratok nyomán lehet megfejteni. Egyiptomi képírók szerint a kéták alacsonyak, sárgabőrűek, mongol arcúak voltak.²

Amíg a géták hazánk területére értek, oly nagy változáson mentek keresztül, hogy Herodotos és Strabo bátran tekinthette trák eredetűeknek. Így so-

¹ Márki S. Műveltség Könyvtára, Ókor, 85. l.

² V. ö. Márki S. Műv. Könyvt., Ókor, 60. l. Huszti András is (l. m. 9. l.) turániaknak tartja a gétákat. Szerinte „beszéltek a géták mind régentén, mind pedig e máj napon beszélnek constantinápolyi török, és budszáki tatár nyelven... a dákusoknak és gétáknak azon egy nemzetséges, atyafias nyelvek volt...”

rolja *Lukácsy Kristóf*¹ és *Fröhlich Róbert*² is az áriák közé a dákokkal együtt.

A géták a magyar Alföldön s a Mezőségen erős királyságot szerveztek, amelyet erősen kifejlett papi szervezet támogatótt s emelt a kultura és erkölcs jelentékeny fokára, mint a turáni birodalmakat általában.

A géta nevet idővel a dák váltja fel. *Zeus*³ azt hiszi, hogy ugyanazon törzsnek más ágára ment át a hegemonia. Emlékük azonban nem szűnik meg. Még a gótok beözönlésekor is megvan. Sőt *Spartianus*, a *Tabula Peutingeriana*, *Jordanes* és egy párszor *Procopius* is összetéveszti a géta és gót nevet. Sőt Lukácsy Kristóf is.

Widukind,⁴ X. századbéli szász krónikás, *Jordanes* nyomán a gótoktól, illetőleg gétáktól (getica) származtatja a magyarokat, az avarokat és a hunokat. Ebből azt sejttem, hogy valami hagyomány élt a rokon gétákról a későbbi turániak ajakán s ezen alapszik e különös népszármaztatás: „Avares, quos modo Ungarios vocamus, gentem belli asperrimam. Avares autem, ut quidam putant, reliquiae erant Hunnorum, Hunni egressi sunt de Gothis.“

¹ Lukácsy Kr. A magyarok őselei stb. 1868. 4. l.

² Fröhlich R. M. N. T. II. III. l.

³ Zeus, Die Deutschen u. d. Nachbarstämme. 1837. 403. Procopius. Vand. 1. 2. c. Huszti András. Ó és új Dácia című művében (1791.) 6., 7. lapon visszaútasítja azt az értelmezést, amely szerint a *géták* neve a γηρῆς (dárda), Géta nevű vezér, vagy a geut (óriás) nevekből származnék. Ő a tatár gaedz, gaez szóból származtatja, amely „annyit térszen, mint síkság, avagy térhely: melyre nézve ez a név *géta* nem egyebet, hanem *sík és térföldön* lakó népet térszen, kik a magas hegyek és havasok közt lakó dakusoknak szomszédi és atyafiai lehettek.“

⁴ Widukind. Res gestae rerum Saxonicarum. XVIII. f.

Ez a hagyomány is a turáni származásra utal. A géták hosszú állami életet éltek hazánkban. Földműveléssel foglalkoztak. Egy istenségben, *Zalmoxis*-ban hittek. Minden lustrumban követet küldtek hozzá.¹ Papjaik is voltak. A papi intézménynek nagy hatása volt a géták politikai és társadalmi életére.

4. A déli árja paion népvándorlás.

Az eddig észlelt turáni sigyn, árja agathyrs és turáni géta népvándorlás után egy *újabb árja trák hatást veszünk észre* a Dunántúl letelepült ősi, eredeti paionokban, illetőleg pannonokban. A görögöknek az volt a hite, hogy a paionok a *Rhodope-hegy* mellékéről, *Paion* tartományról vették nevüket.

Hogy ez igaz-e, nem tudhatjuk, de az való, hogy az őspannonok délről, a régi Trákiából költöztek be. *Herodotos*² nagyon mozgalmas, jóra való népnek ismeri és a teukroktól, Kis-Ázsiából származtatja őket. Az ókori népek alapos ismerője, *Zeus*³ szerint azonban semmi közülük sem volt a trák pannonoknak a teukrokhoz, kiktől őket a Dardanellák választották el. Ezeket a neveket *Appianus* keveri össze.

A paionokat a kelták szorították a Dunántúlra s el is vegyültek közöttük. A római hódításkor már annyira össze voltak olvadva, hogy mint pannonok együtt harcoltak a rómaiak ellen s ezek alig találtak

¹ Herodotos. IV. 94., 95. V. ő. Fröhlich R. M. N. T. XLIV—XLV. I.

² Herodotos, V. 13.

³ Zeus, Die Deutschen und die Nachbarstämme, 255. I.

politikai és etnográfiai különbséget a kelták s az eredeti paionok közt.¹

* * *

*Az eddig ismertetett turáni-árja népvándorlások főiránya déli, délkeleti. Azok általános jellegéből azt vélem, hogy végeredményben többé-kevésbé összefüggnek a kis-ázsiai, mezopotámiai turáni birodalmak aranykorával és ezeknek a honfoglaló sémiekkal és árjakkal viselt küzdelmeivel. Ezek oly nagy megrázkodtatással jártak, hogy egyes hullámai eljutottak hazánk területére is és itt jelentékeny szerepet, alkotó és romboló munkát végeztek. Hazánk műveltségének és demográfiájának *neutrális* értelemben vett fejlődéstörténetében erős hatású tényezőként vettek részt.*

5. A nyugati árja kelta népvándorlás.

A Dunántúl letelepedett s összeolvadt sigynneket és paionokat erős nyugati árja invasio a kelta (rómaiak szerint gall, görögök szerint galata) hatás frissíti fel.

Ez a kelta népvándorlás *Müller Frigyes*² szerint Ázsiában kerekedett fel; hátulról folyton előre szorítva (mint évezredek mulva a magyarok, bessenyők) előzőnlötte Európát. Elhatolt az Atlanti-óceán partjáig, majd visszafordult s a történetírás ekkor figyeli meg. Ephoros³ még csak névleg ismeri a galatákat

¹ Strabo, VII. 4.

² Müller Fr., Allgemeine Ethnographie, 1873. 71. l. és Szombathy I. i. m. 51. l.

³ Ephoros Strabonál I. 34.

Európa észak-nyugati részében. *Herodotos*¹ *Pyrene* városánál felfedezi őket s bevezeti a történelembe. Északi szomszédai a germánok voltak: A *Heide-Aller-Magdeburg-Saale-Elster* vonalát tekintik e két nép archaeologiai határának.²

A kelták terjeszkedését és műveltségi állapotát *Herodotos*, *Livius*, *Strabo*, *Appianus*, *Caesar*, *Tacitus* és *Plinius* írják le. Míg a kelták egy része Britániában, a Pyreneusi és Appenini félszigeten keres új hazát, más részük keletre veszi útját, s hazánkba is eljut. A *Rhein*, *Main* és *Neckar* vidékéről özönlöttek ide,³ hova a monda szerint az előttük röpködő madaraktól vezetve jutottak.

*Julius Caesar*⁴ szerint a gazdasági okok mellett vándorlásukat az előrenyomuló germánok is sietteték.⁵ Belső szervezkedésük hiánya is előmozdította vándorlásuk megkezdését. A törzsek ugyanis egymástól függetlenek voltak; egymással folyton torzsalkodtak. Vándorlásra serkentette őket költözködési hajlamuk, s az az önbizalom és vakmerőség, mellyel mindenüket kockára tudták tenni, különösen azért, mivel szűk hazájuk helyett (— „propter hominum multitudinem, agrique inopiam“ —), hol talán már mindnyájan meg sem tudtak élni, karddal igyekeztek új, szebb és tágasabb hazát szerezni. Justinus egye-

¹ Herodotos, IV. 49.

² Schmiedt Ludvig, *Allgemeine Geschichte der germ. Völker*, 1909. 20. l.

³ Schmiedt Ludvig, *Allgemeine Geschichte der germ. Völker*, 1909. 21. l.

⁴ J. Caesar, *Gall háború* 6. 24.

⁵ Szombathy I. szerint (*Magyarorsz. hajdankora*, 54. l.) „A skythák terjeszkedése a germánokat északnyugatra szorítá, ezek pedig a celtákat a Balti-tengertől, mely sokáig celta tengernek neveztetett . . .“

nesen a *ver sacrum*-ra vezeti vissza vándorlásukat.¹

Strabo nyomán *Zeus*² a III. század első vagy a IV. század (Kr. e.) végső éveire teszi vándorlásuk idejét. Ekkor lepték el a trák vidékeket, hol a makedonokkal már Kr. e. 298-ban kereskedést űztek.³ *Justinus*⁴ szerint Itálián át kerülő úton jutottak Pannoniába, hol a paionokat leigázták, de *Zeus*⁵ nem ismeri el az itáliai vándorlással való összefüggést.

Megjelenésük a Dunántúl fölpezsdítette a sigynpaion elemet, s összeolvadásukkal oly erős nép képződött, melynek egy része a régiek feljegyzése szerint felkerekedve, mint pusztító vihar vonult a Balkánon keresztül. Áttört a Bosporuson, de Attalus legyőzte, s a róluk elnevezett Galaciában letelepítette.⁶

A visszamaradtak szervezett állami életet éltek. Főtörzseik közül a boiokról *Strabo*⁷ értesít először s azt mondja, hogy az itáliai boioktól jöttek. *Zeus*⁸ ezt sem fogadja el. Egyenesen a Rajna vidékéről jöhettek. Erre utal *Caesar*:⁹ „Boiosque, qui trans Rhenum incoluerant, et in agrum Noricum transierant, Noreiamque oppugnarant.“ *Szombathy*¹⁰ szerint a „bójok Kr. e. 590. körül a mai Csehországban, 390. körül pedig Pannoniában is megtelepedtek.“ A boiok a noricumiakkal szövetkezve, többször harcoltak a

¹ Justinus, 24. 4.

² Zeus, Die Deutschen und die Nachbarstämme, 176. I.

³ Plinius, 31. 4.

⁴ Justinus, 24. 4.

⁵ Zeus i. m. 176. I. v. ö. Fröhlich R. M. N. T. XLVI. I.

⁶ Pulszky F., Akadémiai Évkönyv 1878. 60. I.

⁷ Strabo, 7., 304., 313., 5., 212., 213., 216.

⁸ Zeus, Die Deutschen u. d. Nachbarstämme, 246. I.

⁹ Caesar, I. 5.

¹⁰ Szombathy I. Magyarorsz. hajdankora. 1880. 55. I.

dákok ellen, s vitézségükkel tiszteletet érdemeltek ki törzsrokonáiknál is.¹ *Burvista* azonban kiirtja őket, s lakhelyüket, a Fertőtő vidékét, deserta Boiorum, illetve *Plinius*² és *Strabo*³ Βοίων ἐρημία névvel jelzi.

*Ptolomaeus*⁴ gazdag néprajza lakhely szerint felsorolja ugyan a Dunántúl lakó néptörzseket, de ama néptörzsek nevét s lakhelyük meghatározását nem tarthatjuk teljesen hiteleseknek. Ptolomaeus adatait ugyanis nem szabad túlbecsülnünk, mert sok bennük a felületesség és hamis adat. Ptolomaeus, Plinius és a felírtas kövek adatainak kritikai összefoglalásával *Kuzsinszky Bálint*⁵ a következő 19 néptörzset, illetőleg civitást tartja elfogadhatónak: 1. Andisetes, 2. Arvates, 3. Azali, 4. Amantini, 5. Belgites, 6. Boii, 7. Breuci, 8. Catari, 9. Colopiani, 10. Cornacates, 11. Cytni, 12. Aravisci,⁶ 13. Henuniates, 14. Jasi, 15. Latōvici, 16. Oseriates, 17. Scordisci, 18. Taurisci, 19. Varciani.

A *sigyn*, *paion*, *kelta népelemből alakult pannon népesség* száma elég tekintélyes lehetett. — Az írók⁷ azonban vadnak, kietlennek festik Pannoniát, hol olajfa és szőlő nem terem. A lakosok rendszeren árpát és hajdinát termesztenek. Igen bátrak és vérengző természetűek. Szövetből készült ruhába öltözködnek. A gazdagabbak testükön díszes

¹ Caesar, 1. 28.

² Plinius, 3. 24.

³ Strabo,

⁴ Ptolomaeus, III. 14. 2. II. 14. 1. és 2.

⁵ Kuzsinszky B., M. N. T., CXLIV. 1.

⁶ Ortvay T. az araviskok nevét az Arabo (Rába) nevében látja.

Magyarország régi vizrajza.

⁷ Pausanias, 10., 19—23; Justinus, 24., 6—8. v. ö. Zeus, i. m. 177—178 l.

bronzövet, nyakukon bronz-nyaktekercset, karukon bonz,- vagy arany karperecet viselnek. A nőknek fülbevalójuk van. Hajúkat hosszú, cifra tűkkel szúrják át. Nyakukat borostyánkő-lánc övezi. (?) Mellükön sodronyos melldísz ragyog. A pannonoknál jelenik meg a csatt. Ők találják fel a küllős kereket, az eke-talyigát. Nagy marhatenyésztést üznek. Ismerik a füstölt disznóhúst. Disznó zsírral főznek. Árpa-sört isznak. Már szappant is használnak. Pompás utakat építenek, melyeket a rómaiak csak tovább fejlesztenek. Vaspénzt forgatnak. Kereskedelmük következtében összeköttetésben állnak a szomszédos klasszikus népekkel. Várat és városokat építenek. A kelta telepek képét világosan feltárták *Darnay Kálmán*,¹ *Lipp*, *Wosinszky* és mások ásatásai. Darnay megállapította, hogy Szalacska, hol pénzverő és öntőműhelyt tárt fel, középpontja volt a Kapos mentén elterülő kisebb-nagyobb őskori telepeknek, melyeket nemcsak fegyverrel és házi szerekkel, hanem fényűzési cikkekkel is ellátta. Somogy és Tolna vármegyében feltárt újabb kelta telepek arról az őskori mozgalmas életről beszélnek, mely fénykorát a Kr. e. utolsó században érte el s a mely a római hódítás alatt finomodott

* * *

A kelta népmozgalom nemcsak a Dunántúl hatott átalakítólag, fejlesztőleg kulturális, politikai és néprajzi téren, — s teremtette meg a jövőendő egyseges Pannoniát, — hanem a Tisza, Maros, Szamos

¹ Darnay K, *Archaeologiai Értesítő*, főleg 1909. 334—342. l. és 1910. 130—140 l.

és Olt vízvidékén is erősen érezte hatását. A különböző szigyn, agathyrs, géta, dák népeket részben a pannonok kényszerítették egyesülésre, s ezek a dákok neve alatt egységes nemzet gyanánt jelennek meg a világ színpadán. Dácia néven hatalmas államot alapítanak a mai Erdély területén. Schafarik Ferenc¹ kelta hódításnak tulajdonítja azt is, hogy ebben az időben egyszerre nagyon sok géta és dák rabszolgá fordúl elő az athéni vásáron és a cirkuszi játékokon.

6. A keleti turáni szármáta népvándorlás.

A délről, délkeletről és nyugatról elötörő turáni és árja népvándorlások után egy egyenesen Keletről irányuló turáni népvándorlást veszünk észre. A Pontusnál, a népmozgalom országában, ahol a nomádizáló népek fel- és lehullámoztak, Herodotos szerint újabb népességi elhelyezkedés mutatkozik. Keletről a szármáták² (Σαυρομάται) mint tősgyökeres nomádok tűnnek elő. Jazygok, roxolánok, tyrangiták lépik el a szittyá-steppéket.³

Herodotos szittyáihoz s a későbbi turániakhoz⁴ (hunok, magyarok, kunok, tatárok, kirgizek, kalmikok, mongolok) életviszonyaihoz hasonlóan baromcsordáikkal, méneseikkel a pusztán kóborolnak. Vadász-

¹ Schafarik F., Slavische Altertümer, I. 243–244. I. v. ö. Hunfalvy P., Ethnographia, 63. I.

² Zeus, Die Deutschen u. die Nachbarstämme, 270. I. Diodor Stc. 243.

³ Ptolomaeus, 3. 5., Strabo, de situ Orbis I.

⁴ Nagy Géza, M. N. T. CCLVIII. I.

nak. Életük nagy részét szekereken töltik, mint a sigynek és lóháton, mint a hunok és ősmagyarok.

Augusztus idejében már a Duna torkolata körül barangolnak, amint *Ovidius*nak¹ Tomiból írt leveléből kitűnik. *Hampel József*² pusztán archaeologiai kutatás alapján biztosan konstatálja, hogy a kelták néprajzát csakhamar más telepések is tarkítják. Ezek a bevándorló szármáták.

Minden jel arra mutat, hogy a szármáták Ázsiának vityilló, putri lakásokban gazdag agyagos, löszös vidékeiről vonultak ki. *Plinius* és *Diodorus Mediából* származtatja a szármátákat. *Gyárfás István*³ is azt hiszi, hogy Matiana tartományban volt az első lakhelyük, „tehát éppen ott volt, hol később a parthus (pártos?) birodalom északnyugati része állott, s nevöket (metanaszta, menetelő?) innét nyerték.“ Állítólag az ő nevüket viselte Sarmisegetusa, a dákok fővárosa, annak tiszteletére, hogy a szármáták *Burvistának* hű szövetségesei voltak.⁴

Hogy a szármáták Ázsiából származtak, biztosnak tekinthető. De nemzetiségükről különböző vélemények hangzottak el. *Hippokrates* és *Herodotos* a szittyá népek közé sorolja. A szittyákat pedig a finn tsud és a skytha szó hasonlósága után finneknek tartották. *Niebuhr*,⁵ a világhírű német kritikus, a Pontus melléki szittyákat mongóloknak tartotta. *Zeus*⁶

¹ Ovidius, 5. 7.; 3. 10.

² Hampel J., *Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, 3. I.

³ Gyárfás J., *A jászkunok tört.* 1870. 297. I. Jerney János, Keleti utazásai II. 224. I.

⁴ Edelspacher A., *Archaeol. Ért.* 1880. 97. I.; Nagy G. M. N. T. CCLXVI. I.

⁵ Niebuhr, *Kleine historische Schriften*, 352. I.

⁶ Zeus, *Die Deutschen u. die Nachbarstämme*, 285., Hipp. 291. I.

meg Hippokrates tudósítására támaszkodva, a perzsamed népek közé sorolta. *Katancsich*¹ és *Helmold*² a gétákkal együtt szlávokat lát bennük, *Laonicus Chalchocondilas*³ a triballokkal, mysiusokkal, illyrekkel stb. tartja fajrokonoknak: „Non me fugit Triballos, Mysios, . . . Sarmatas . . . eadem inter se lingua uti, . . . existimo unum hominum genus esse nec diversum.“ *Pelloutier*⁴ a szittyákban általában keltákat, *Bonfinius*⁵ és *Deseritzky*⁶ húnokat és magyarokat; mások mást, aki t. i. mit akart és keresett, azt lelt és látott, mert a szittyá név különböző fajú népek összefoglaló neve lett a görög írók önkénye és könnyelműsége miatt. — *Schafarik* már egyenesen az iráni törzsek közé iktatja az szármátákat. *Szombathy*⁷ szerint „a szármáták nyelvre nézve turáni ugorok valának; de idővel más nyelvek is keveredtek közéjük.“ Nyelvészeti érveket is hoz fel a turáni származás bizonyítására.⁸

Az ismertetett vélemények mérlegelése után a legnagyobb valószínűséggel a szittyák turáni nemzetiségei s talán éppen Niebuhr szerint a *mongolok* közé kell sorolnunk a szármátákat. Minden jel arra utal, még nyelvük is, mely hasonlított a gétákéhoz, amint *Ovidius* bizonyítja, aki megtanulta nyelvüket, sőt köl-

¹ Katancsich, De Istro eiusdemque oculis 111. l.

² Helmold, Chronica Slavorum, v. ö. Hunfalvy P., Ethnogr. 88. l.

³ L. Chalchocondilas, De rebus Turcicis 1.

⁴ Pelloutier, Historie des Celtes. Á la Haye 1701.

⁵ Bonfinius, Decades.

⁶ Desericii de initiis et maioribus Hungarorum.

⁷ Szombathy J., Magyarorsz. hajdankora 1880. 75. l.

⁸ Szombathy J., Kútfőtörödékek a magyarok történelme jász korszakához (Kr. e. 112–378 Kr. u.) 1875. 83–133. l.

temények írását is megkísérelte e nyelven. „Iam didici getice, sarmaticeque loqui.“¹

*Nagy Géza*² szerint a szármáták az uralaltáji népcsalád azon egykor kiterjedt ágához tartoztak, melyet a görög-római világ skythának, magyarosan szittyának, a perzsák pedig szakának neveztek. A szittyia nyelv, melytől a szármáta csak kiejtésben különbözött,³ úgy látszik Nagy Gézának, a sumir-akáddal volt közelebbi rokonságban, de ugor elemeket is foglalt magában,⁴ sőt *Fiók Károly*⁵ egyenesen vogul-osztják féle ugoroknak tartja a szittyia szármátákat. Nagy Géza⁶ szerint a magyarországi jazyg törzsnevekben előforduló gant szó is nyilván a magyar ugor had, kant, kunta szavakkal egyezik.

*Gyárfás István*⁷ irodalmi és nyelvészeti úton arra az eredményre jut, „hogy a skytha nemzet azon törzs, melyből a kún, *jász*, magyar még az ősidőben származott s nyugot felé elszakadt, de ugyane törzsnek később kiemelkedett sarjadékai a mongol, török, tunguz, finn stb. népek is s ami mindezeknél életmód, külalak, nyelv, ősvallási és nemzeti szokásokban egyezőnek tűnik fel, az még a közös eredet s együttlakás maradványa, a különbözetek pedig az elszakadás után más népek, lakhely és vallás változások erősebb ráhatásának nyomai gyanánt tekintendők.“

¹ Ovidius. Trist. 12. v. 53. Ex Ponto IV. epistola 13. v. 19. l.

² Nagy G. M. N. T. CCLVII. l.

³ Herodotos. IV. 117. Tély János, Magyarok őstört. 1863. 43. l.

⁴ Nagy G. Ethnographia, V. k., 1894. 230—37., 279—288., 362—305. l.

⁵ Fiók K. Az árjak és ugorok érintkezéséről, 1894.

⁶ Nagy G. M. T. T., CCLVIII. l., Amm. XVII. 3., Hieronymi 337.

⁷ Gyárfás I. A jászok története. 1870. l. 6. l.

A mondottak alapján a legnagyobb valószínűséggel fogadhatjuk el a szármáták turáni származását.

Hazánkba való bevándorlásuknak idejét is megállapíthatjuk némileg. *Strabo*¹ még a Kárpátokon kívül ismeri. *Plinius*² említi először a dákoktól elfoglalt síkságon „inter Danubium et Hercynium saltum usque ad Pannonica hiberna Carnunti.“ A skolotok megsemmisítése után lép nevük az eddig divatos szittyá név helyébe: „Seytharum nomen usquequaque transiit in Sarmatas.“

A szármáták főtömege a roxolanok nevét viselte. Ezek Kr. e. 94-ben a Dnieper és Bug közt, 60 után már a Dnieper és Duna közt barangolnak. Egy részük átkel a Kárpátokon, a kvádok közelében letelepedik, ahol a Geographus Ἰαξυγες Μετανάσται néven említi és földjüket a Dunával, Tiszával s az északi hegységgel (τὰ Σαρματικά ὄρη) írta körül.³

A szármátáknak s az ezidétti barbároknak vándorlását távoli okoknak kell tulajdonítanunk. Belső-Ázsiában, Kína határán — úgy látszik — már a II. században Kr. e. megkezdődik a hiong-nuk mongol törzsének vándorlása nyugat felé. A hiong-nuk felzavarják a török-tatár és ugor népeket. Ezek a szármátákat és gótokat.

A szármáták vándorlásának egyik oka lehet Süan-ti kínai császár (73—78), aki megbontja a nagy hún birodalmat s a nyugatra áramló húnok szorították nyugatra a szármátá néphullámot, melynek

¹ Strabo VII. 3. 17.

² Plinius IV. 12.

³ Zeus. Die Deutschen u. die Nachbarstämme, 282. l.

egyik ága, a jazyg a mai magyar Alföldön a sigyn, géta fajrokonoknál keresett új hazát, Szombathyként¹ a jászok a Vaskapunál törtek át a Tisza síkságára, hol az elgyengült dákoktól új hazát vívtak ki maguknak.

A jazygokat *Ptolomaeus* is metanasta, menetelő, jövevény, költöző névvel nevezi. Ammaianus Marcellinus ír legtöbbet róluk, s utána azt véljük, hogy Kr. e. 50 körül költöztek be hazánkba. Itt szerepelnek névleg a húnok idejéig. Azután elenyészik a nevük. Emlékük legfőlebb a mai jászok nevében él, mint a sigynneké a székely szóban. (?)

*Ammianus*² így jellemzi őket: „Ők lovasok. Fegyverök hosszú dárda. Vértjük vászonöltő, melybe simított szarvhéjakat, mint tollakat, úgy szőnek bele. (Pikkelyes vért). Többnyire herélt lóval járnak, melyek sebesek, szófogadók.“ A szármátok vitézek. A veszélyben lelik gyönyörűségüket. Csak a harcban való halált tartják tiszteletre méltónak. Az ütközetbe marha! marha! kiáltással, mint a szélvész rohannak gyors lovaikon.³ A lovon előre és hátra fordulva, egyformán tudnak harcolni. Fegyverük a nyíl, tőr, kard és lándzsa. Földbe szúrt kardot tiszteltek a hadisten képében. Ez főleg turán-népek szokása.

A jazygok törzsekre voltak oszolva törzsfejedelmeik alatt, kiket előkelők kísértek. A törzsfejedelmek a király alatt állottak. A jazyg királyság teljesen független volt. Csak Traianus alatt került,

¹ Szombathy I., Magyarország hajdankora. 1880. 78—79. 1.

² Ammianus Marc. XVII. 4. 12.

³ Nagy G. M. N. T. CCXCI. 1., Amm. XVII. 12—13., XIX. 11.

klientelai viszonyba a római császársághoz, de teljesen sohasem hódolt meg, miért sokszor véresen lakolt.

A Duna–Tisza szögletében, a mai Bácskában lakó szármátákat limigánt szármátáknak nevezték a rómaiak. Lakóhelyükről amicenses és picenses névvel is illették. Lázongásaik miatt sokat szenvedtek a rómaiaktól.¹

A jazygoknak tanyáik védelméről is gondoskodni kellett. Az Alföld nagyobb folyói mentén, sűrűn benőtt mocsarak között ütötték fel szállásaikat.² A veszélyesebb helyeken nagy kiterjedésű gyepükkel és sáncokkal védekeztek, amint Fröhlich Róbert megállapította.³

7. Északi árja germán népvándorlások.

A megismert déli, nyugati, és keleti népvándorlások után egy északi árja népvándorlásról értesülünk. Ez a bászárnökkel⁴ kezdődik, kik a Tisza forrásvidékét lepték el s akikről Erdély északkeleti hegyeit Bastarniai Alpoknak, „Alpes Bastarnice“-nek kezdték nevezni.⁵

*Strabo*⁶ a germán népek közé sorolja őket: „τοῦ Γερμανικοῦ γένους ὄντες.“ *Zeus*⁷ szerint a *Visztula*

¹ Ammianus, XVII. 12., 13. XV. 11.

² Nagy G., M. N. T. Amm. XVII. 13., 4.

³ Fröhlich R., Archaeologiai Értesítő, 1887., 132–138., 309–310. l.

⁴ A róluk szóló irodalmat l. Dr. Ludvig Schmiedt: Allgemeine Geschichte der germanischen Völker. 1909. 51–53. l.

⁵ Tabula Pentingeriana, Justus Perthes': Atlas Antiquus, Tab. 2.

⁶ V. ö. Hunfalvy P. Az oláhok tört. I. 40. l. Plinius Hist. Nat. IV. 14. Tacitus Germ. c. 46. Nagy G. M. N. T. CCLXVII. l.

⁷ Zeus, Die Deutschen u. die Nachbarstämme. 1837.

vidékéről vándoroltak délre s a Kárpátok lejtőiről vetődtek a szármáták közé, kikkel Tacitus¹ szerint összekeveredtek: „Connubiis mixtis non nihil in Sarmatarium habitum foedantur.“

Ptolomaeus (Kr. u. 150.) már nem említi a básztárnokat. Egy részük kivándorolt,² más részük pedig a közönségessé vált dák névbe olvadt bele, mint az agathyrsek és a géták.

A *básztárnok* be sem olvadtak a dákok közé, máris újabb északi germán népvándorlás szakad hazánkra. Ezeknek a germánoknak Észak-Európából délre való terjedését — amint láttuk — az ólom és borostyánkő terjedésével hozzák kapcsolatba a praehistorikus korban. Róluk szóló első biztos adataink Kr. e. IV. századtól kezdve a görögöktől származnak, akik velük kereskedelmi összeköttetésben állottak. A római írók *Livius* és *Caesar* óta foglalkoznak velük.³

Az összehasonlító nyelvtudomány értelmében a germánok az árja népcsaládba tartoznak, mint az indóirániak, örmények, görögök, itálok, trákok, illyrek, kelták, baltok és szlávok. Hogy az ósárja népnek hol volt az őshazája az elválás előtt, sok beható vizsgálat után sincs végleg eldöntve. Eleinte a szánszkritot tartották az árják ősnyelvének, a két Indiát pedig az indogermánok vagy árják őshazájának. Ezt az őshazát azonban félszázad óta mind idebb nyu-

¹ Tacitus, 4. 12.

² Ezek történetét l. Schmiedt l. m. 52—53. l.

³ A germánokkal foglalkozó görög és római írókat L. Schmiedt ismerteti „Allgemeine Geschichte d. germ. Völker“ c. 1909-ben megjelent művében.

gaton, Németországban, sőt Skandináviában keresik. Az újabb nyelvészeti, archaeologiai és antropologiai kritériumok nyomán újabban inkább Észak-Európát, Dániát és Dél-Skandináviát tartják az árjak őshazájának. A német nemzeti hagyományok is Skandináviát tartják a germánok őshazájának, hol az ősnép már földműveléssel és baromtenyésztéssel foglalkozott.

Az északi germánok terjeszkedése részben a Keleti-tenger mentén, részint pedig a jütlandi félszigeten át történt. Terjeszkedésük folyama még nincs teljesen tisztázva. Tömegesebb vándorlásuk a K. e. IV. századra esik, s a kelták vándorlását siettették.

A germánok vándorlásának okát általában kétségnélkül gazdasági viszonyokban kell keresnünk. Mivel főképp baromtenyésztésből és földművelésből éltek, az eredetileg megszállott terület nem elégítette ki idővel megszorodott számukat. A művelhető területek szaporítása ugyanis erdőirtás és mocsárkiszáritás útján lehetetlen volt kellő eszköz hiányában. Egyes helyeken tenger- és folyó-áradások is kényszerítették az őshaza elhagyására. Fontos motívumnak kell tekintenünk még, hogy az egyes germán törzsek torzsalkodtak egymással. Harcias vágyuk új haza szerzésére serkentette, délre üzte. Itt-ott idegen népelem is kényszerítette kivándorlásra.¹ Nagy Géza² azt sejtí, hogy a II. század közepe táján nagy nyomás nehezedett az északi germánságra. Ez pedig a finnek felől jött, kik a Felső-Volga vidé-

¹ Schmiedt L.: Die Ursachen der Völkerwanderung. Neue Jahrbücher f. d. klass. Altertum, 1903. 11. 340. l.

² Nagy G.: M. N. T. CCLXXIII. l.

kéről ugyanezen időtájban kezdtek a Balti-tenger felé terjeszkedni. Ennek oka az az áramlat lehetett, melyet az I. század vége felé Ázsia belsejéből kivarárt hunoknak a Jajk és Volga közé történt behatolása idézett elő, s mely a szármátákat is nyugatra szorította.

Magyarország északnyugati részére a nyugati germánok svéb-törzsei gyakorolták az első hathatósabb hatást. Ezeknek a svébeknek különböző népcsoportjait (— semnon, hermundur, markomán, kvád, narist vagy varist, wangion stb. —) a közös Ziu kultusz fűzte egybe. Régi hazájuk a Havel, Spree környékén s az Elbe torkolata táján terült el.¹

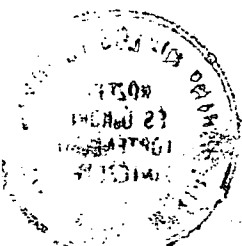
Innen kerültek a markománok, kvádok, marsignok és a burok a mai Szászországba és Thüringiába. Itt erősödnek meg más népekkel, s itt veszik fel a markomán nevet. Kr. e. 120-ban a Main vidékét szállják meg, *Schmiedt Lajos*² szerint az egyes svéb-törzsek itt kezdenek kialakulni. Drusus robbantja szét mainvidéki birodalmukat. Kr. e. 9-ben legyőzi a markománokat és kvádokat. Hogy a rómaiak fenyegető uralmát elkerülje, — *Marbod*, egy markomán nemes, aki előbb a római seregben szolgált, s erős személyiségével a császár figyelmét magára vonta, — népének élére állott, Csehország területére vezette,³ honnan a dákok segítségével kiűzte a kelta boiokat.⁴ Ez időre (Kr. e. 8.) esik *Fudrus* vezetése

¹ Tacitus, Germ. 39. f.

² Schmiedt L., Allg. Geschichte der germ. Völker, 1909. 168—169. l.

³ V. ö. Niese, Zeitschrift für deutsches Allertum, 1898. 42. f. 160. l.; Tacit, Ann. II. 63., Plin., Hist. de nat. IV. 12., Nagy G., CCLXVII. l.

⁴ Schmiedt L., i. m. 171., Monum. Ancy. 6. 3., Tacit. Germ. 42.

alatt a kvádok vándorlása is, akik a mai Morvában találtak új hazát.

Miután új hazájukban megerősödtek, hazánk észak-nyugati részére is kiterjeszkedtek, s adófizetésre birták a gall nyelvet beszélő cotinokat és a pannon osokat.¹ A *markomán-kvád* birodalom népei *Fröhlich Róbert*² szerint ilyen sorrendben következtek hazánk nyugati határától kelet felé: markománok, kvádok, marsignok, cotinok, osok, s végül a burok. Plinius és Strabo alapján nem tehetjük hazánk területére a Ptolomaeus által felsorolt sudinokat, adrabaekampokat és baemokat.³

A Csörszárka választhatta el a markomán-kvád birodalmat a jazygokétól, kikkel a közös cél gyakran összehozta a svébeket. Szövetkezve küzdöttek a rómaiak ellen, de az egymás ellen táplált bizalmatlanság és faji ellentét megakadályozta egybeolvasásukat.⁴

8. A dák királyság megalakulása.

Az ismertetett kelta, szármáta és germán népvándorlások hatása alatt alakult meg sigyn, trák, géta, dák, szármáta és germán elemekből az egységes, erős dák királyság, Dácia, melynek területe a Dnieper, Fekete-tenger, Duna és Tisza közti földet foglalta magában. — *Hunfalvy Pál*⁵ szerint a tiszán-

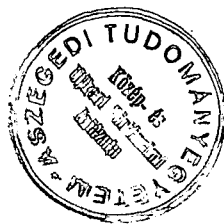
¹ Dio Cassius, 71. könyv és Plinius.

² Fröhlich R., M. N. T. XXXII. 1.

³ Fröhlich R., M. N. T. XLI–XLII. 1.

⁴ Tacitus, Germ. 1., Nagy G. M. N. T. CXLIV. 1. és Király Pál, A markomán háborúk. 1891. 1–83. l.

⁵ Hunfalvy P., Ethnographia. 64–66. l.

túli és az erdélyi részekén kívül határozottabban csak a mai Bukovina, Moldova és Havasalföld tartozott hozzá, mert a többi oldalakon hol kijebb terjedt, hol meg beljebb huzódott a szármáták és germánok előtt, míg ezek egy része a dákok közé be nem olvadt.¹

*Ptolomaeus*² 15 néptörzset ismer Dáciában. *Kuzsinszky Bálint*³ szerint Ptolomaeus a római hódítás előtti népelhelyezkedést ecsetelte művében. Dácia északi részében laknak nyugat-keleti sorrendben: anartok, teuriscok és costobocok. Ezek alatt a predavensek, rhatacensek (kiknek idehelyezését *Fröhlich Róbert* tollhibának tulajdonítja) és a caucoensek.

Ezek alatt ugyanazon sorrendben: biephok,^o buridaversek és cotensek. Továbbá az albocensek, potulatensek és sensek, mely utóbbi névben *Fröhlich*⁴ egy népnév latin többesének csonkított részét látja; én⁵ azonban azt hiszem, hogy itt a sigyn vagy sicele szó hibás olvasásával (esetleg hibás írásával is) van dolgunk. Déli Dáciában laknak a saldensek, ciagisok és piephigek. E néptörzsek mellett nagy szerepet játszanak még a kárpok, costobocok, caucoensek. A kárpok sokszor önállóan szerepelnek, mint a rómaiak tüzes ellenségei, vagy szövetségesei. Ptolomaeus néprajzi térképe szerint a bász-

¹ Király Pál, Dák háborúk tört., A hunyadmegyei tört. és rég. társ. Évkönyvében 1907. 56—80. l. és 1908. 1—18. l., az 1889—90. évi VI. évkönyvben pedig „Dácia nyugoti határa s a határvédelem“ címmel értekezik.

² Ptolomaeus, III. 8. 3.

³ Kuzsinszky B., M. N. T. CXLIV. l.

⁴ Fröhlich R., M. N. T. XL. l.

⁵ L. előbb III. rész, 1. f. 36. l.

tárnok és peukok között foglaltak helyet a mai Máramarosban. Tőlük származik a Kárpátok neve, melyet Julius Caesar még nem ismert. Ptolomaeus jelöli először e névvel a Tisza forrásvidékének hegyeit.

Úgy látszik, hogy az említett „igen vitéz, és hadakozásokban telhetetlen“¹ szövetségét, állami szervezetét *Burvista* (Boerevista, Βουρβιστοτης) dák király létesítette. Pusztító csapásait a népek a Fekete-tengertől a nyugati Kárpátokig és a Dunán alul is érezték. A Duna-Tisza közéről kiszorította a sigynnek közé tolakodó boiokat s a rokonfajú szármáta jazygoknak lehetővé tette a letelepedést.²

Nagy Sándor és *Lysimachos* hódító kísérleteit sikerrel verték vissza a dákok. A világhódító rómaiakkal szemben is sokáig megvédték függetlenségüket.

Bár a fenmaradt kevés történelmi adat rendezett államnak, királyságnak (Zámulx?, Gothilás?, Sarmis. Sitalk, Borevista, cotison, Comosicus, Diurpán, Decebalus) tünteti fel Dáciát, népének csak barbár műveltsége volt.

A dák nép két osztályra tagolódott. Első az előkelők vagy süvegesek osztálya (papi osztály), másik a közemberek vagy üstökösök osztálya. A testfestése, tetoválása is szokásban volt náluk, sőt az osztálykülönbséget különböző festéssel mutatták ki. Ez keleti hatásra vall. A kínaiaknál és japánoknál ez

¹ Huszti András, ó- és új Dácia, azaz Erdélynek régi és mostani állapotjáról való historia. 1891. 5. l. Huszti visszautasítja azt a felfogást, mely szerint a dák név a Δαίς (harcos) szóból származnék. Ő a dák nevet a tatár dák, ták, táv, dáv, dáva (halom, domb, hegy) szóból származtatja.

² V. ö. Hunfalvy P., Ethnographia, 64—66. l.

idétt szintén ilyen társadalmi megkülönböztetést látunk.¹

A dákok több törzsre oszoltak, de időnkint királyt választottak. A dákok főleg pásztorkodással foglalkoztak. Egy részük falvakban, városokban, erődítményekben lakott; földművelést, ipart, kereskedést űzött.

Traján oszlopának domborműveiről s a fennmaradt szobrokról látjuk, hogy a dákok hosszú haját és szakált viseltek.² Zubbonyt használtak, melyet övvel szorítottak össze. Vállukról hosszú köpeny lógott le. Lábukon nadrágot és sarut, fejükön csúcsos süveget, az előkelők kalapot viseltek. A nők öltözete újjas, hosszú tunika. Erre olykor rövid felöltőt vettek. Fejüket kendővel fedték, melyet hátul csattal foglaltak össze. A vőlegény pénzzel vásárolta menyasszonyát szüleitől. A dákok eledele főtt húsból, tejből és mézből állott. A bort nagyon kedvelték. Halottjaikat elégették. A hamvakat edénybe zárva, halom alá temették.

Kr. e. 50 körül *Burvista* dák király Decenaeus főpap segítségével, támaszkodva népének különben is vallásos érzületére, valláserkölcsi reformot hozott be: kiírtotta a szőlőtőkét és népét szigorú mérsékletességhez és munkához szoktatta.

A valláserkölcsi reform karöltve járt a politikai reformmal. *Burvista* egyesítette a dáktörzseket s oly erőssé tette, hogy a Duna mellékén lakó kelta és trák törzsek nagy része is beléjük olvadt. Így alakult meg a hatalmas dák birodalom!

* * *

¹ Hisho Saito : Geschichte Japans, 1912., 30—31. l.

² Cichorius Conrad, Die Reliefs, der Trajansäule, Berlin,

Az eddig ismertetett sigyn, agathyrs, géta, paion, kelta, szármáta, germán és dák népek művelődési korbeli illetősége közelebbről még nincs tisztázva. Csak annyit tudunk, hogy a *hallstatti és a La Tène kultúra* idejére esnek. — A hallstatti kulturát az jellemzi, hogy a bronzfémeket trébeléssel idomítják; eleinte geometriai, majd pedig állati díszítési motívumokat használnak; bronztű helyett különféle fibulákat készítenek stb. A vasművek első ízben a hallstatti kulturában kelnek versenyre a bronzzal. — A La Tène kulturában már kifejlett vasiparral találkozunk. Az ezüstnek, mint új fémnek feldolgozása ekkor kezdődik meg.¹ Az edények készítésénél korongot kezdenek használni, mivel a keramika fejlődését új mederbe terelik. Az üveggészítés titkának megismerése is a La Tène kultúra vívmánya stb.

A hallstatti és La Tène kultúra eredetére nézve is különböző vélemények hangzottak el.

Némelyek azt hiszik, hogy a vas ismeretét és használatát egy nagy invázió hozta hazánkba. — Mások előtt azonban — köztük Pulszky Ferenc² — általánosan elismert tény, hogy a vas használata nem valamely idegen néphullám hódítása útján terjedt el hazánkban. Ezek azt vallják, hogy a bronzkulturából a vaskulturába az átmenet nem egyszerre, hanem lassan, lépésről-lépésre történt; és pedig úgy, hogy a bronzkornak legszebb kifejlésében élő népek kereskedelmi érintkezésben állottak olyanokkal, melyek a vaseszközök és fegyverek előnyét már ismerték.

¹ Pulszky Ferenc, Magyarország. Archaeol. 208. l.

² Pulszky F., Magyarország. Archaeol. 177. l.

Némelyek szerint a hallstatti kultúra főszereplője az illýrség volt hazánkban. A La Tène izlést pedig Kr. e. a IV. században a kelták honosították meg. A La Tène kultúra keltaságát ma már senki sem tagadja. Pulszky¹ szerint „ami Magyarországot illeti, az összes vaskor, a hallstatti és La Tènei, a kelta törzsek uralmával függ össze a dunántúli részekben, s minden valószínűséggel általuk hozatott be.“

A kronológiai viszonyokat tartva szem előtt, úgy tűnik fel, hogy a hallstatti kultúra művelői voltak a trák-agathyrsek, a géták és paionok. — A La Tène idejére esnek már a kelták, szármáták, germánok és a géta-dákok.

9. Összefoglalás. Eredmény.

Összegezve eddigi fejtegetésünket, megállapíthatjuk, hogy a történetelőtti és ó-korban (már a római hódításáig is) több irányból *több népvándorlás zúdult hazánk területére*. Ezekből az ősi (eddig feldolgozásra nem méltatott), kisebb-nagyobb népáramlatokból ülepedett le *hazánk néptengerének legrégebb rétege*, s ezen épült fel hazánk mai soknyelvű és sokfajú etnikája.

Tárgyalásunkból történeti ténynek látszik, hogy *hazánk földrajzi fekvése és természeti viszonyai, külső és belső okok, sőt politikai viszonyok következtében is, nevezetes szerepet játszik már Európa őstörténetében és ó-korában is. A turániak és árják hasznos egybeolvadásának már a legrégebb időkben is színtere volt.*

¹ Pulszky F., Magyarorsz. Archaeol. 182. I.

Hazánk gyér *diluviális* népessége némelyek szerint *árja*, — de a legnagyobb valószínűség szerint *turáni finn-mongol* származású bevándorló volt. Árja népekkel való keveredése azonban már megindult, amint a tipológiai vizsgálatok mutatják.

A *neolithos-korban* különböző irányból (dél, nyugat, kelet, észak) jöttek népek hazánk területére. Legnagyobb mennyiségben a *déli vidékről* vetődtek ide, amint a temetkezési módok, cseréptipológia stb. bizonyítja. A *nyugati bevándorlást* a terramara típus meghonosodása, a keletit a nephrit és jádeit-vésők stb. sejtetik. Ezek a bevándorlók főleg *árja* származásúak voltak, mint *Hoernes Mór*, *Montelius*, báró *Miske Kálmán* s mások vélik, *de nem hiányzott az újabb turáni előnyomulás sem*. Ezt *Pósta* szerint főleg azok a kőtárgyak mutatják, melyeken a turán-ságot jellemző állati ábrázolások vannak.

A neolithoskorból a *rézkorba* nagyon világos az átmenet. Tehát *a régi népesség kontinuitása nyilvánvaló*, — de — úgy látszik — ehhez *déli, délkeleti és keleti irányból újabb népesség és pedig turáni népelem járult*.

Ezek az ősi népvándorlások rendszeresen magasabb fokú műveltséget vittek magukkal, s így a fejlődés főtényezői voltak. Különösen áll ez a bronzkorra!

A nagyszámú bronzfegyverek nagy népmozgalmak hirdetői. A bronzkor virágzása és az országos jellegű helyi ipar kifejlődése azonban hosszas, nyugodt élet mellett tanúskodik, különösen a Felvidéken. Vannak, akik azt hiszik, hogy a *bronztárgyak kereskedés* (némelyek szerint nevezetesen a vándorcigányok?) *útján jutott hazánkba*, — de több jel mutat

a népvándorlásra. Mig egyesek, mint *Much Mátyás* és *Sophus Müller* azt vallják, hogy a bronzműveltség Európában támadt, a legtöbb archaeologus az ázsiai eredet-keletkezés mellett teljesen meggyőzően érvel. Egyrészt déli árják, másrészt pedig harcias turáni nomádok, talán nevezetesen a sigynek, hozták hazánkba a bronz ismeretét, vagy legalább is a fejlettebb bronzkort délről és keletről.

Egyelőre csak ennyit állapíthatunk meg a prae-historikus népvándorlásokra nézve. *A kérdés tisztázása még a jövő feladata. Hosszas, alapos kutatás szükséges még ehhez!!*

A történeti kor hajnalán lezajlott népvándorlások kérdésére nézve is alig dereng a bizonyosság csillaga.

A déli turáni sigynek, a déli trák-agathyrsek, a déli turáni géták-dákok, a déli árja paionok, a keleti turáni szármáták s az északi árja germánok népvándorlását még nem tették kellő megvitatás tárgyává, a kérdés tehát még megoldásra vár.

A kérdés ismertetése, fejtegetése kapcsán ez idétt csak valószínűleg merem megállapítani, hogy *Magyarország területén Krisztus születésének idejében két turáni és két árja birodalom volt.*

A Dunántúl a sigyn, paion, kelta (tehát főleg árja) elemből létre jött pannonok laktak; — az északnyugati Felföldön a paion, kelta, svév (tehát tiszta árjának tekinthető) törzsekből keletkezett markománkvád királyság terült el. Az Alföldön a sigynek és metanaszta jazygok alkották az egyik turáni, — Erdély területén pedig a sigyn, agathyros, géta, szármátá és germán elemekből kialakuló dákok a másik turáni birodalmat.

Hazánkban tehát általában véve ezelőtt kétezer évvel is a turániak kezében volt a hegemonia. Így volt ez már a történetelőtti korban s így van ez ma is.

A magyar nemzeti állameszme, a magyar hegemonia tehát a messze múltban gyökerezik!

Az időszámításunk elején lévő turáni hegemoniát az árja rómaiak megdöntik ugyan, de csak egy időre, mert a hunok csakhamar helyreállítják. És ez megismétlődik újra és újra. Mint Attila után a germán, úgy vallott kudarcot az avarok után a szláv államalkotás kísérlete.

Hazánk népessége sokajkú és sokfajú. Hazánk ezeréves történetének azonban mindig és kizárólag a magyarság volt az alanya. (Jövendő munkásságunknak célja — e nehéz kezdet után — a későbbi népmozgalmak, népvándorlások, államalakulások stb. megrajzolása lesz.)

